Årgång 69 · Nr 3 - 2010
Pris 49:50 kr inkl moms

Byahornet

Skånsk historia - folkminnen - skrönor

Innehåll

4. Hovsångerskans far - Göte Strand
8. Riddarens ö - Bertil Wilhelmsson
15. Från Rönneå till Rönneholmsparken - Barbro Andréasson
16. Mer om Rönneholm - Ulla Bellander
18. Byapågarna i Skåne Tranås - Egon Regefalk
25. Han skriver bok om Vismarlöv - Bertil Wilhelmsson
27. Stampen i Norremark - Morgan Levin
32. Ett fiskeläge och två författare - Colibrine Sandström
35. Ett levnadsöde - Thore Brogårdh
41. Innan kanalen byggdes - Bertil Wilhelmsson
45. Rånmordet i Ignaberga - Mats Pettersson

Omslagsbild: Vanås slott Foto: Bertil Wilhelmsson

Byahornet

Sextionionde årgången, nummer 3 - 2010

Redaktör och ansvarig utgivare: Bertil Wilhelmsson

Tryck: C A Anderssons Tryckeri AB, Malmö
Postadress: Hägnaden 923 , 247 96 Veberöd
Telefon: 076 - 789 22 40
Plusgiro: 141 71-3 Bankgiro: 5734-5811
E-post: info@byahornet.se Hemsida: www.byahornet.se
Prenumerationspris: 187 kronor per år – fem nummer. ISSN 1101-6868

Välkomna!

En del läsare har säkert saknat berättelser på bygdemål i de senaste numren. Men var lugna, bygdemål kommer. Jag håller just på med att inventera vad som finns i våra samlingar och har också talat med Lennart Kjellgren, som är stor kännare av det skånska språket. I något av de kommande numren blir det en artikel om en av de stora på området, nämligen Henrik Wranér från Österlen. Samt förstås prov på hans skriverier.
Häromdagen fick jag syn på en gammal bok med bygdemål från mellersta Skåne. Det var fullständigt obegripligt för andra än de som fått språket med bröstmjölken! Och sådant är ju svårt att presentera för en bredare läsekrets. Funderade även över hur vi talade i sextiotalets Malmö, eftersom jag märker att dagens ungdomar har annat snack. Okvädningsorden var många och jag minns just nu fubick, kålhue och knast. Vad gäller språket i övrigt så uttalades bokstaven y ungefär som tyskans ü. Sålunda hette det cückel, rügg och vänsterütter på malmöitiska. Triangeln mitt i stan blev i folkmun Triangelen. Roligast så här i efterhand var nog busschaufförerna. Jag tror det är Jacques Werup som i någon av sina böcker påmint mig om detta. På den tiden var det chauffören som i sin mikrofon meddelade nästa busshållplats. För en icke malmölit måste dessa destinationer varit helt obegripliga. Chauffören framförde namnen med ett lätt flås, blixtrande snabbt och gärna med avhuggen ändelse. Sålunda hette det ”Stasstater.. istället för Stadsteatern.

I förra numret hade vi en artikel om vargjakt. Detta föranledde en läsare att höra av sig och berätta om vad han hittat i sin släktforskning. Släktingen i fråga hette Jöns Eriksson (1778-1859) och kallades aldrig något annat än Simna-Jösse. Namnet kom sig av att han härstammade från Simnatorpet i Kätteboda, Örkeneds socken. På Simna-Jösses tid fanns det ännu vargar i hemtraktens skogar och det hände sig att ett får hade rivits av vargen. Jösse gav sig ut på jakt, men utan resultat. Men väl hemkommen fick han en rejäl överraskning: en vargsvans i farstun! Dörren till farstun var delad i två delar, en övre och en undre. När Jösse gick ut på jakt lät han den övre delen stå öppen och vargen hade hoppat in och var i färd med att äta på någonting därinne. Snabbt som ögat stängde Jösse dörrhalvan och sa:
- Nu har jag som jag vill.
Sen sköt han vargen och fick ett ordstäv uppkallat efter sig: ”Nu har jag som jag vill, sa Simna-Jösse, när han hade vargen i farstun”.
Jösses son, Niklas Jönsson, blev också omtalad. Men inte för vargjakt utan för att han var utrustad med övernaturliga gåvor. På hans tid körde man till Sövesborg för att sälja sina produkter. Vägen var lång och man var tvungen att övernatta. Det var alltid flera personer med häst och vagn som övernattade tillsammans. Då var det lättare att skydda sig mot rövare. En gång smög sig en sådan fram och tog fatt i en höna. Men plötsligt kunde han inte röra sig ur fläcken! När Niklas vaknade på morgonen, stod hönsatjyven fortfarande där med bytet i handen. Då yttrade Niklas:
- Lägg hönan, sedan kan du gå.
Visst är det kul med släktforskning!

Hösten är på väg och det kan vara på sin plats att bli uppiggad av några historier från den skånska provinsen.
I vår moderna tid är det mycket som har ändrats. Gästgivaregårdarna har fått konkurrens av krogar av modernare snitt med maträtter som den lokala befolkningen ibland kallar ”två morö´tter i kors”. Men ingen är sämre än att man inte vill prova. Två mannar från byn besökte därför den nyöppnade krogen och blev serverade. Krögaren kom efter en stund fram och frågade:
- Hur fann mina herrar biffen?
Den ene mannen svarade.
- Ja, de va min gu ente de enklaste. Men sen så ja att den hade gömt si unner ett lidet salladsbla.

Man brukar ju säga att barn förr i tiden levde ett hälsosammare liv. De var utomhus mer, skitade ner sig, åt grus och blev immuna mot ”dålligheter”. Men givetvis fanns det även på den tiden människor som förfärade sig. En proper dam fick syn på två glyttar som såg ut att ha fötts upp på en gödselhög.
- Usch! Fy! Ni stinker ju! Har ni någon gång tvättat er?
Den ene glytten var ökänd för sin slagfärdighet:
- A jo! Mor skrubbar oss rejält till jul. Vi bler rent röa i skinned! Men när vi e skitta kännor vi igen varann po rösten.

Och så till sist prästen som frågar flickan som skall konfirmeras:
- Vad måste man göra för att få syndernas förlåtelse?
- Man måste synda.

Bertil Wilhelmsson
Redaktör

Hovsångerskans far

Göte Strand

Hovsångerskan Birgit Nilsson är ju välbekant för alla och envar, men hur många känner till Oles Nils? Han var Birgits far och hemmansägare på gården där Birgit var född. Han var en handfast och illmarig person, och kunde han lura någon i affärer så njöt han i fulla drag och berättade gärna om det i flera år efteråt.

Jag fick äran att lära känna honom genom mitt arbete och kan nog säga att vi blev goda vänner, helt enkelt av den anledningen att jag tog honom precis som han var, det vill säga, jag tog honom inte på så stort allvar. Jag har skrivit ner några historier som utspelade sig på 1960- talet.
Jag kan väl inte säga att jag blev så värst bekant med Birgit, även om jag träffade henne några gånger, det var mest hennes far som jag lärde känna och blev bekant med. Han var verkligen en man av den gamla stammen, handfast och självständig och gjorde precis vad som föll honom in.
Första gången jag träffade Nils var jag fortfarande anställd och vi skulle utföra ett arbete hos honom, bland annat skulle jag måla underslagen på boningshuset. Det var ju ganska fort gjort i normala fall, men mesta tiden fick åt till att övertyga Nils att det inte var" nån jävla slamfärg" jag målade med. När jag väl, tror jag, lyckats övertyga honom om att det var riktig färg av bästa kvalité, så började han istället ackordera om priset och försökte övertala mig att utföra arbetet på beting.
Emellertid satte han priset så löjligt lågt att det var inget att fundera över och dessutom hade han fått ett anbud som han godkänt. När jag påpekade det rynkade han på näsan och den gamle räven kom fram och han menade att det kunde ju han och jag göra upp oss emellan, det behövde ju ingen ha reda på, allra minst min arbetsgivare. Jag svarade inte men kunde inte låta bli att skratta åt hans odygdiga uppsyn, och när han förstod att han inte kom nånstans, så skrattade han illmarigt, liksom han tänkte "det gick inte den gången, men det kommer väl fler tillfällen."

Nils var omåttligt stolt över sin skönsjungande dotter, ett naturligt faktum som han gjorde allt för att dölja i det dagliga umgänget med folk. Men hemma hade han hela rader av fotografier på skåp och byråar, och flera stora målade porträtt som hängde på väggarna lite varstans i huset. Det allra största hängde över pianot i salen där Birgit brukade öva som flicka.
Han ville också gärna höra folk berömma henne och tala väl om hennes i sanning imponerande karriär, och när vi inte hade förstånd nog att själva bryta ut i superlativen så tyckte han väl att han skulle hjälpa oss på traven.
"Ja, hm hm," började han en dag när vi satt inne i köket och han bjudit på förmiddagskaffe. Vi såg genast på hans rynkor över näsan att han hade något på gång." Jo, jag menar nu som med Birgit," sa han och låtsades lite irriterad," vad tycker ni egentligen om hennes musik och sång. Tycker inte ni också att det bara är ett jävla gapande?

Fotot tillhör Birgit Nilsson museum

Birgit Nilsson med Nils och Justina

Vi förstod ju direkt var skon klämde men vi ville inte ge honom en alltför lättköpt seger. "Jo," sa vi." Det är säkert både fint och konstnärligt men det är väl inte precis den musiken vi gillar."
Vi såg i hans ögon att han blev förnärmad, han hade ju räknat ut att vi skulle hålla med och ösa beröm över dotera, men han hade ju själv sagt sin åsikt och den var för sent att ändra på. Vi låtsades om ingenting, och det var hushållerskan som kom honom till hjälpes.
"Det är väldigt fin musik för den som begriper sig på den," sa hon borta från vasken där hon stod och skalade potatis." Det tycker Nils också innerst inne, men det ska han ju inte låtsas om, bevars."
Det hände ibland när vi gick där och jobbade att det rullade in en stor svart bil på gården. Det var Birgit och hennes make som kom hem för ett kort men intensivt besök hos Nils. Var vi utvändigt och målade eller utförde något arbete så lät hon det passera och gick in och stängde dörren om sig, men var det så att vi hade någon inomhussyssla när hon kom, så satt hon kvar i bilen tills vi hade avslutat det vi höll på med och kört därifrån.

En gång hade Nils bjudit på middag och hans hushållerska hade dukat fram en förträfflig måltid med kött och potatis. Vi blev bjudna till bords och lät oss väl smaka och Nils drog sina skrönor under tiden vi åt. Ofta var det hushållerskan som fick klä skott för hans sarkasm, men hon var av den rätta ullen och gav dubbelt tillbaka. Det var en gemytlig stämning och vi som hörde på behövde egentligen bara lyssna och försöka skilja sanningar från överdrifter.
Så efter en stund när vi rikligt försett oss av bordets läckerheter och just börjat äta, så lystrade hushållerskan och reste sig halvt upp och tittade ut genom fönstret.
"Jag tror det kommer en bil, Nils," sa hon.

Han tystnade mitt i sin skröna med gaffeln halvvägs mot munnen och reste sig upp och tittade ut. "Men för faen, det är Birgit," sa han och slängde ifrån sig gaffeln med potatisbiten kvar, på tallriken. "Ät upp, ät upp," manade han, och den självsäkre Nils hade på ett ögonblick förvandlats till en förskräckt gammal man." Nej, nej förresten, det hinner ni inte, " klagade han och böjde

Fotot tillhör Birgit Nilsson museum

Nils i Västra Karups kyrka inför en konsert 1971

sig över bordet och samlade ihop våra fulla tallrikar och bar dom till vasken, och kvar satt vi med en kniv i ena handen och en gaffel i den andra.
” Ni får komma tillbaka igen när Birgit har åkt hem, så får jag bjuda på middag när vi har bättre om tiden. Birgit vill inte ha främmande här när hon kommer hem så skynda er ut,” urskuldade han sig och gick fram till fönstret och kikade ut bakom gardinen.
Vi förstod att han hade fått instruktioner om en stjärnas privatliv av Birgit, och vi förstod också Birgits syn på saken. Frotteras man med tusentals människor varje dag, så vill man naturligtvis vara privat dom få gånger man är ledig. Därför gjorde vi honom till viljes och ställde bort våra saker i en hast och skyndade ut, hela tiden ängsligt påmanade av Nils.
När vi kom ut på trappan och gick över gårdsplanen bort mot vår bil måste vi passera förbi Birgits bil på ganska nära håll, men det var inte den magnifika stjärnan som man sett på bilder och affischer som satt i bilen.
Det var en vanlig kvinna i medelåldern, med utslaget hår och helt utan smink, och när vi rullade bort över gårdsplanen såg vi att hon steg ur bilen, inte klädd i mink och diamanter, utan i en vanlig, storblommig sommarklänning.
Förutom Birgit var det bara doktorn som kunde skrämma Nils. Han drogs hellre med pinande värk och inflammerade sår än att han sökte hjälp hos läkare. Trots att han var till åren kommen då på 60- talet så var han ändå aktiv och det han fortfarande kunde utföra det höll han benhårt fast vid att det skulle han göra själv.
Sommaren 61 var vi återigen kallade till Nils för att måla om väggarna på boningshuset. Det var ett digert arbete eftersom det var en stor mangårdsbyggnad och den skulle målas med Falu rödfärg. Färgen hade Nils själv skaffat fram, dels för att han hade känningar så att han kunde få den billigare, och dels ville han vara säker på att det inte var någon ” jävla slamfärg.”

Nils hade alltid för vana att möta upp för en pratstund på morgonen när vi kom, sedan gick han till sina sysslor och vi till våra. En morgon kom han linkande över gården och vi såg att han hade problem med att ta sig fram, men när vi frågade vad han gjort eftersom han gick så uselt, så bara rynkade han på näsan och började prata om vädret och att det säkert skulle bli bra väder att måla utvändigt i.
När han gick därifrån till sina sysslor försökte han skärpa sig för att vi inte skulle se att han hade ont, men jag såg att han vek foten i toffeln för att inte behöva trampa på fotdynan.
Det gick några dagar och han blev inte bättre i sin fot, men vi undvek att föra saken på tal. Jag förstod att han inte ville tala om det och då skulle han slippa.
Efter ytterligare några dagars linkande när ingenting såg ut att bli bättre och jag såg att han plågades så beslöt jag mig för att fråga hushållerskan. Kanhända hon visste, men det kunde ju också vara så att Nils förbjudit henne att berätta.

Jag passade på en gång när vi skulle dricka förmiddagskaffe och Nils ännu inte hade kommit in, det tog numera lite tid för honom att förflytta sig.
”Det var ju väldigt vad Nils går dåligt på sin fot,” sa jag när hon hällde upp kaffet.” Har han skadat sig eller är det bara normala ålderskrämpor.”
” Puh,” sa hon förtrytsamt och reste sig upp och tittade över gården så att han inte skulle komma in förrän hon berättat färdigt.” Han är så envis och vrång så det är ren skam. Ålderskrämpor. Jo pytt, det kan ni inbilla er. Inte på honom i alla fall.”
Nu var jag emellertid så nyfiken på vad som hänt att jag kände att vi måste löpa linan ut. ”Men vad har hänt. Han ser ut att ha riktigt ont.”
”Visst har han ont,” sa hon.” Men när han inte vill gå till doktorn.” Hon såg arg ut, men så tog hon ny sats.” Det är säkert fjorton dagar sen. Han skulle göra rent under hönsen och då gick han upp på en låda för att komma åt under deras sittpinnar. Som han stod där och fäktade så gick lådan sönder och han dask i golvet. Han är ju inte så liten heller så det blev en duktig smäll. När han sen reste sig igen så kunde han inte stödja på foten och sen har det bara blivit värre hela tiden.”
”Men han har kanske brutit något,” försökte jag.
”Brutit något,” sa hon harmset.” Det är klart att han har brutit något. Det sticker ut en benpipa på en centimeter under foten på honom, och den är alldeles röd och inflammerad, men tror ni att jag kan få honom till doktorn. Åhå nä, det vågar han inte, så katig han är annars.”
”Men, sa jag,” kan du inte försöka få tag på Birgit. Hon kanske kan övertala honom.”
”Birgit,” sa hon.” Birgit är i New York och sjunger på Metropolitan. Ni tror väl inte att jag kan ringa henne om en dålig fot. Åhnä, det går inte. Han får allt själva bestämma hur han ska ha det, vill han inte höra vad man säger så får han väl stå sitt kast.”
Jag tyckte att det lät väldigt alarmerande att gå omkring med en benpipa som stack ut under foten, men jag kände väl till Nils envishet. Jag förstod också hushållerskans oro och hoppades att han trots allt skulle uppsöka en läkare, men fortfarande efter nästan två veckor, när vi var klara med huset och gav oss av, så linkade han fortfarande omkring med sin dåliga fot. Emellertid hade han låtit hushållerskan rota fram ett par gamla träkryckor på vinden, och även om dom var alldeles för långa för Nils så hjälpte dom honom ändå att ta sig fram lite ledigare.

Birgit Nilsson Museum

Söndagen den 23 maj 2010 invigdes Birgit Nilsson Museum i Svenstad, Västra Karups församling. Den första etappen av museet, som omfattar boningshuset och stallbyggnaden. Boningshuset visas som det var med personliga minnen från tiden när Birgit bodde här. Hit återvände hon så ofta hon kunde under sin långa internationella karriär. Stallbyggnaden har med varsam hand gjorts om till ett annorlunda kafé, med stallmiljön bevarad.

Öppettider: 23 maj – 12 september 2010
Tisdagar – söndagar 11-17. Stängt på måndagar
Telefon: 0431-31 18 60
E-post: info@birgitnilsson.com
www.birgitnilsson.com

Riddarens ö

Bertil Wilhelmsson

För mycket länge sen bodde en av kungens riddare på en ö i Havgårdssjön och än idag vilar hans skatt någonstans under ruinhögarna. Det sägs att riddaren krossades av ett folkuppror. Byahornet har undersökt vad som är saga och sanning om den hemlighetsfulla borgruinen Turestorpsö.

Havgårdssjön ligger mellan Svedala och Skurup och de gröna kullarna ute på en halvö är ett omtyckt utflyktsmål för dem som känner till platsen. Förr var det en ö och kullarna är resterna av den mäktiga medeltidsborgen Turestorpsö.
Vi har parkerat i väggropen, klättrat över staketet och kommit in på något som ser ut som en platå. Kanske platsen för en förborg med ladugårdar. Härefter kan man skönja en stenlagd väg ut till ön (eller halvön som det är idag). Eftersom vattenståndet under medeltiden var betydligt högre, är det inte omöjligt att en träbro ledde från förborgen ut till ön. Sista biten har varit en vindbrygga som anslutit till ett porttorn och det finns uppgifter om att man har hittat pålrester efter bryggan.
Namnet Turestorp för tankarna till bybebyggelse. Man kan tänka sig att denna tänkta by låg i närheten av sjön och att ön ursprungligen tillhörde byn.
Hur gammalt fästet Turestorpö är vet man inte eftersom det aldrig har gjorts någon utgrävning. Gissningsvis byggdes borgen i slutet av 1200-talet eller början av 1300-talet. Att det stått en eller flera tegelbyggnader på den största kullen kan man se än idag; en murrest klamrar sig fast vid södra sidan och överallt finns rester av gammal tegelsten. Medeltidskännare tror att det är fråga om en tornbyggnad.
Hur man tog sig upp i tornet är en gåta för den som besöker platsen och ser den större kullens branta sluttningar. Det sannolikaste är nog att man kom upp i borgen genom en väg som ännu kan skönjas klättra uppför kullen i vänstervarv. Möjligen kunde man inte ta upp hästarna i borgen utan de fick nog stallas i hus som fanns vid kullens fot. Förnödenheter och annat kan ha vinschats upp. Men som sagt, klarhet kring detta kan vi inte få utan arkeologers hjälp.
Längst ut på halvön finns en mindre kulle som är något av ett mysterium. Den har en plan yta som av allt att döma är avsedd för en byggnad. Men det finns inte ett spår av tegel och murbruk och möjligen kan här ha stått träbyggnader.

De tidigaste ännu bevarade skriftliga beläggen för platsen är från åren 1333 och 1334, då frälsemannen Jacob Pedersen skrev sig till Turestorpsö. År 1372 vet vi att innehavaren var riddaren Tue Galen, danske kungens gälkare i Skåne. Med modernt språk kan man säga att gälkaren var chef över skatteindrivning och juridik i landskapet. En mycket mäktig man som förmodligen var född på 1320-talet och hans far var Anders Jensen till Näsbyholm. Det är troligt att Tue växte upp på denna gård, som han själv innehade från åtminstone 1360-talet. Turestorpsö har följaktligen varit välkänd för honom, men hur han kom i besittning av ön är inte bekant. Men man kan ju spekulera.

Turestorpsö Foto: Bertil Wilhelmsson

Det är inte känt till vilken ätt Jacob Pedersen – förste kände innehavaren av Turestorpsö – tillhörde. Han var väpnare och således graden under riddare och därför kan man utan större tvekan dra slutsatsen att Turestorpsö på hans tid inte alls hade den försvarsstyrka som borgen fick senare. Man kan tänka sig att det var en rätt vanlig sätesgård som ätten Galen ville komma över eftersom man redan i grannskapet innehade Markie (Tue Galens farbror Jacob Jensen) och Näsbyholm. Det är fullt möjligt att redan Tues Galens far lagt under sig Turestorpsö, innan vi 1372 har belägg för att Tue ägde stället.
Det antas att det var Tue Galen som förstärkte borgen. Grundförklaringen är förstås de oroliga tider som rådde under 1300-talet. Det är rätt sannolikt att Turestorpsö tillbyggdes av rent personliga skäl från Tues sida. Han var en kontroversiell man med starka fiender och borgen kan helt enkelt ha varit hans livförsäkring; en reträttplats för familj och anförvanter när fienden blev för hotfull. En hopsamling av släktingar innebar även väsentlig vapenkraft och på Turestorpsö var man betydligt säkrare än hemma på sätesgårdarna. Borgen kan även

ha varit skattkammare för egna värdefulla ägodelar och möjligen även för indrivna skattemedel.

Läsekretsen undrar förstås hur en så inflytelserik person kunde bära namnet Galen. Var det en fullfjädrad stolle som styrde över skåningarna? Dialekt-och ortnamnsarkivet vet besked och meddelar att Galen är ett familjenamn som i forndanskan hette gallin, vilket betydde gala. Men med detta galande menade man något alldeles speciellt, nämligen att sjunga trollsånger för att förtrolla. Senare, möjligen under 1500-talet, övergick det till att betyda förhäxad, vansinnig, galen.
Vi får också reda på att ”Turestorp” betyder Tures nybygge/utflyttargård. Man tänker sig då att det kanske är uppkallat efter Tue Galen. Men så icke. Beläggen pekar på att bokstaven ”r” har funnits med hela tiden och då kan det inte vara fråga om Tue eller Tuve.

Konsthistorikern Carl Georg Brunius uppmärksammade Turestorpsö och redogör för sina iaktagelser i Skånes konsthistoria (1850). Han berättar att kullarna ”har lämningar efter grova murar av tegelsten i kalkbruk”.
Det finns en teckning av Carl Stefan Bennet (1800-1878) som föreställer Turestorpsö. Hans bild av borgen brukar betraktas rena fantasierna. Men det finns anledning att fundera över om det är fråga om rent påhitt. Teckningen är inte daterad men är möjligen gjord på 1820-talet. Det kan ju ha varit så att det vid Bennets besök fanns mer kvar av ruinerna än när Brunius såg dem. Bennet kan ha rekonstuerat det forna utseendet genom att tolka ruinerna. Han kan också ha använt sig av berättelser i bygden. Kanske levde ännu minnet av borgens utseende i stugorna? Åtminstone kan folktraditionen ha bevarat hur det såg ut för etthundra eller tvåhundra år sedan. Och så skall man kanske inte helt utesluta att Bennet rent av har sett någon gammal avbildning av Turestorpsö. För övrigt är hans framställning hyfsat realistisk. Ytan uppe på den största kullen är så pass liten att borgen måste ha varit kompakt byggd.
En berättelse som finns bevarad kanske ger en fingervisning om att det fanns tydliga rester kvar av borgen något årtionde in på 1800-talet. En man född 1864 berättade att hans far i sin ungdom var fiskedräng vid Havgårdssjön. En gång vintertid så skulle han gå hem till sina föräldrar som bodde vid Börringesjön. Han gick över isen och när han var kommen i närheten av den plats där Havgårds gamla slott legat, *det stod då i ruiner,* då såg han att där var fyra ljus på slottets krön. Då sa far: Jaså, du Fan, du är här nu igen. Då skall jag gå och hälsa på dig. Han gick dit och när han gått ett stycke föll han på huvudet i sjön. Han var tacksam och glad att han kom upp igen så att han inte hamnade under isen. Så det gick inte att gå och hälsa på Fan.

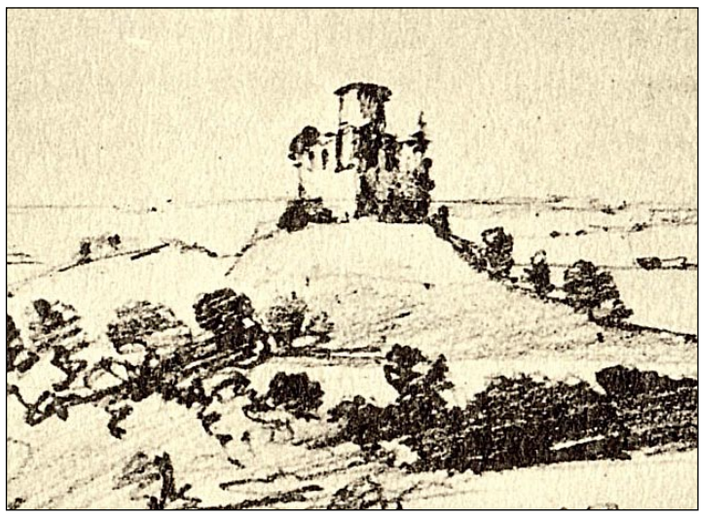

Teckning av C S Bennet (detalj)

En lantmäterikarta från 1802 visar att man odlade marken nedanför kullarna och att det uppe på dem var gräsmark. Men någon ruin är inte utritad eller nämnd. Nils Månsson Mandelgren, en skicklig upptecknare av skånsk kulturhistoria, gjorde i juli 1880 en teckning av Turestorpsö. Då såg det ut ungefär som det gör idag. Han antecknade om ”Havgårds slottsholmar” att det för ej länge sedan fanns på den stora kullen ännu källare välvda av tegel. Enligt traditionen fyllde man igen källarna för att betesdjuren inte skulle falla ner i dem.

Det finns flera sägner om Turestorpsö och inte minst om skatter. Det berättas att en bonde, Pål i Kalthus, en dag på 1650-talet plöjde på ön. Plogjärnet stötte emot något hårt och bonden såg att det var ett väl låst skrin. Han försökte bryta upp det, men kom av en händelse att vända sig om och fick då se sin gård brinna. Förskräckt släppte han skrinet och sprang hem. Bara för att finna att elden varit en synvilla. Han skyndade tillbaka till skrinet, som dock hade försvunnit.
I Folklivsarkivet i Lund finns följande berättelse. År 1899 den 1 juli omtalade

Tue Galens sigill

en mycket gammal kvinna att hon bodde i ett litet hus som nu är rivet, vilket låg något sydväst om ruinen på ön, strax öster om vägen med gaveln mot vägen. Således uppfört för många år sedan. Hon visade en liten oansenlig lerflaska som var för henne som en talisman, ty hon ville på inga villkor skilja sig från densamma. Hon hade ärvt den efter sin mor och hon hade fått den efter sin far, med sträng tillsägelse att den aldrig fick skiljas från släkten, ty då gick all deras ro och lycka från dem. Denna lilla märkliga stenflaska hade på så vis gått från generation till generation till generation i många led ända från den tiden då Havgårdsslottet blev nedskjutet. Och föräldrarna hade alltid med stora varningar förmanat barnen att väl vårda och tillvarata släktklenoden som ett minne från omnämnda belägringstid. I släkttraditionen omtalas också att belägringhären var lägrad på den sydost från ruinen varande höga backen, varå nu växer en vacker bokeskog. Från denna backe hade belägringshären förstört

Havgårdsslottet.
På 1370-talet anslöt sig Tue Galen och andra skånska stormän till Sveriges kung Albrekt av Mecklenburg. Målet var att Albrekt skulle överta den danska kronan. Därmed kom Tue naturligtvis helt på kant med drottning Margrete och hennes son Olof. Något som ytterligare måste ha retat upp dessa bägge var den separatfred som Skåne, genom bl.a riddare Tue, slöt med Sverige. Detta kunde inte få fortgå. En kortfattad medeltida notis upplyser om hur det gick för herr Tue: ”1382 Riddaren Tuve Galen Gälkare i Skåne förlorade borgen Turestorpsö och vid samma tillfälle dödades den skånske Riddaren Holmger”. Detta har genom tiderna tolkats som att borgen belägrades och att den nämnde riddaren stupade under stormningen. Men Byahornets utsände tillåter sig dock att framhålla att den gamla notisen faktiskt inte nämner någon belägring och inte heller att riddaren dog vid Turestorpsö. Det sägs bara att han dödades vid samma tidpunkt som borgen förlorades.
Liväl ansluter vi oss till den gängse uppfattningen om belägring och stormning, inte minst eftersom den tycks ha stöd i den folkliga traditionen. Låt oss först granska den döde riddaren. Eftersom bara förnamnet nämns får man anta att det vid den tiden var en mycket välkänd person. Och

Riddarsällskapet Sifverfalken Glimmingehus Foto: Bertil Wilhelmsson

Herremän på väg till Turestorpsö. Ungefär så här kan det ha sett ut.

Foto: Bertil Wilhelmsson

Vid staketet har vindbryggan gått ut till ön. I bakgrunden den större kullen

då bör det vara fråga om Holmger Gregersen Krognos till Vittskövle. Vi vet att han stod Tue Galen nära. Om Holmger berättar sägnen att han blev mördad av Henrik Sankepil, som hade varit i hans tjänst. Sankepil blev adlad av drottning Margrete och förlänad med Helsingborgs slott. Därefter finns det olika uppfattningar om händelseförloppet: drottningen anstiftade själv mordet (och höll mördaren om ryggen får man förmoda) eller så avrättade hon mördaren. Sanningen är dock okänd.
När det gäller stormningen av Turestorpsö säger den lokala traditionen att det var folket som gjorde uppror, något som troligen inte stämmer med verkligheten. Tue Galen var en mäktig man med tränat krigsfolk och borgen var starkt befäst. Allmogen hade helt enkelt inte resurser för en stormning. Man har funnit huggna gråstenar som kan ha använts av kastmaskiner. Och då är det fråga om en helt annan fiende. Huvudmisstänkt är därför drottning Margrete, som en gång för alla ville slå gälkaren ur brädet. Tue var i hennes ögon en förrädare och riddaren Holmger Gregersen Krognos hans kompanjon och möjligen befälhavare på borgen.
Tue Galens makt var slut, han fick kraftigt försämrad ekonomi och försvinner för oss i tidens töcken. Sista anteckningen om att han ännu är i livet är från 1401 och i slutet av 1390-talet verkar han ha bott på Näsbyholm.
Turestorpsö skänktes ”med grund og bygninger” 1386 av drottningen till domkyrkan i Lund med förbehållet att om hennes son Olof bestämmer sig för att nedbryta borgen, kan han göra det. Dock skulle byggnaderna och tomten förbli i kyrkans ägo Detta betyder att det var försvarfunktionen man ville rasera och det är högst sannolikt att borgen inte tog någon större skada av stormningen. Särskilt med tanke på att ärkebiskop Mogens utfärdade ett brev från Turestorpsö den 23 februari 1388.

Ett annat belägg för att borgen fortfarande fungerade är att ärkebisopens fogde i Vemmenhögs härad, Claus Lang, var hövitsman på Turestorpsö 1392. Man använder också begreppet ”castrum” vilket betyder borg. Det var faktiskt så att Langs dotter Elsebeth blev gift med Tue Galen! Med vilken avses gälkarens namne och sonson.

Vad som sedan hände med Turestorpsö är okänt. I bevarade handlingar är det tyst om ön i Havgårdssjön fram till 1500-talet, då platsen dyker upp med namnet ”Hafgaard” och ibland som ”Ön”. Egendomen hade vid reformationen konfiskerats av kronan men övergick snabbt i privat ägo.
I de sk prästrelationerna från 1624 skriver kyrkoherden Rasmus Lauridsen Brod att det i Lemmeströ socken inte finns någon herrgård, endast att någon mur och grunder finns på Öÿenslott, som då var namnet på ön. Ännu i en ägobeskrivning från 1876 heter det ”Ön, jämväl slottet kallad”. Dialekt- och ortnamnsarkivet meddelar att namnet Havgård skall tolkas som gården i eller vid den inhägnade betesmarken. Kanske var det en kvarleva av Turestorps ladugårdar och dess marker? Kanske stod rent av den gamla borgen, om än i sorgligt skick, kvar ute på ön? Förhoppningsvis kommer arkeologerna en dag att skingra dimmorna.

Källor:
Lindholmen – medeltida riksborg i Skåne (Red Mogren och Wienberg)
Folklivsarkivet Lund
Dialekt- och ortnamnsarkivet Lund (muntliga uppgifter)
Danmarks Riges Breve
Prästrelationerna

Ny roman berättar om Tue Galen

”Snart har vi dem här. Legoknektarna. Blidor och kastmaskiner. Det tunga rytteriet. Fienden” Så tänker den unge skrivaren Niclis som står frysande på bröstvärnet till Turestorpsö. Dronningens trupper gör sig redo för anfall.

Detta är inledningen till Tor Flensmarcks nya roman ”Drömmen om ett rike”. En upprorisk frälsefraktion hade uppstått i Danmarks östra delar, bestående av de tre riksråden, Skånes gälkare Tue Andersson Galen, Holmger Gregersson (Krognos) och Anders Jacobsson (Has/Grim) samt de tre väpnarna Jep Axelsson (Thott), Anders Morthensson Due och Jens Bondesson Due.
Av förbundsbreven framgår, att dessa sammansvurna skulle bistå mecklenburgarna med både trupper och sina befästa borgar. Soldaterna i upprorsleden utgjordes av det upproriska frälsets underlydande men också av deras släktingar och lokalt lågfrälse i vasallförhållande, dvs. lågfrälsemän som var fogdar på mindre huvudgårdar
Vi får i romanen följa huvudpersonerna Niclis Magnusson och Tue Galen och deras öden och äventyr runt om i Skåne. Tor Flensmarck är medeltidskännare och platserna och många av personerna i boken är hämtade från verkligheten.

Boken kan köpas genom Monitorförlaget på mailadressen monitorforlaget@work.utfors.se

Från Rönneå till Rönneholmsparken

Barbro Andréasson

Det är mycket som passerar förbi i minnet när jag tänker på naturen i trakterna kring min del av Rönneå.

Jag minns t ex hur jag och mina kamrater tog de första simtagen i ån nere vid Hasslebro, vid badplatsen som vi kallade sandbanken, och hur det hände sig att vi vid någon av våra simturer mötte en vattensnok som med lyft huvud och högdragen min simmade förbi.
Samma vatten gav också ifrån sig tjogvis med kräftor när jag och min ungdomsväninna ibland sena augustikvällar, då dessa djur blivit lovliga, följde med min far ned till resterna av den gamla skogskyrkan och lade ut våra mjärdar.
Sedan minns jag fyrverkerierna som flammade över ån varje midsommarafton omkring midnatt, när Nisse Lindskog krängt av sig dragspelets selar och Gunnar Nilsson lagt ifrån sig fiolen. Dessa båda hade med sina instrument glatt både ortsbor och utsocknes besökare under kvällens lopp och givit dem möjlighet att svänga sina lurviga på den dansbana som byggts upp enkom för denna helg.

Nu ser jag inte längre några fyrverkerier spegla sig i ån under midsommarnätterna. Istället får jag nöja mig med att se dem flamma över staden när ett nytt år träder in, då också en skur av raketer kastar sitt sken över träd och byggnader i min kära Rönneholmspark i Malmö.
Nämnda park ligger bara ett par minuters väg hemifrån och genom den passerar jag nästan dagligen. Där finns alltid någonting att fästa blickarna på, och en vinterdag när jag kom gående på en av stigarna fick jag se ett par duvor som försökte komma åt maten i en plastbehållare som något hängt upp i ett träd. Behållaren var avsedd för småfåglar och hade följaktligen ett hål som var anpassat för dem och inte för duvor och andra större fåglar, men skam den som ger sig tänkte nog duvorna och jag stod säkert minst fem minuter och studerade deras envisa kamp för att komma åt maten. Till slut fick de emellertid ge upp sina försök, och trots att jag ville att småfåglarna skulle få sin mat så tyckte jag synd om duvorna när de slutligen gav sig iväg för att söka sin föda på annat håll.

En daglig syn i parken under alla årstider är hundägarna och deras fyrbenta vänner. Vi hade själv hund hemma under hela min uppväxt och mitt hjärta blir alltid varmt när jag ser hur de små liven njuter av att få vistas ute i naturen med sina hussar och mattar. Får jag en chans att klappa någon av hundarna så tar jag den gärna. Ibland händer det dock, när jag byter några ord med en hundägare, att hunden ger ifrån sig ett dovt skall för att tala om att ”nu är det

jag och husse (eller matte) som skall leka och vi vill inte ha någon inblandning från främlingar som rantar runt i parken". Detta är dock ovanligt och ofta när jag möter ett hundekipage, som jag kallar dem, så upplever jag att hunden söker ögonkontakt och då tar jag det som en uppmaning till att böja mig ned och klappa den.

För att återgå till vattendrag så har jag funnit en ersättare för Rönneå i det kanalsystem som genomsyrar Malmö. Favoritplatsen är för mig omgivningarna kring slottsträdgården, där man kan finna både stillhet och rörelse, beroende på vid vilken tid på året eller dygnet man vistas där. En rogivande syn är att se någon stå vid kanalkanten med sitt metspö och tålmodigt vänta på att en stackars aningslös abborre skall nappa på betet, och när jag ser flötet ligga där nere på vattenytan då skiljer sig den synen inte nämnvärt från den då jag i barn- eller ungdomen såg min far eller någon annan stå nere vid åkanten i Stockamöllan och vänta på att flötet skulle börja guppa, som tecken på att en av varelserna därnere under ytan hade satt tänderna i något som till synes bara var en oskyldig daggmask.
Ibland sätts flötet i kanalen i rörelse av andra orsaker, t ex när en kanot eller en trampbåt passerar förbi, och med jämna mellanrum sommartid kommer också Rundan-båten stilla glidande med sin last av glada turister.

Många sommarkvällar har jag också, som så många andra malmöbor, suttit vid kaféet inne i parken och lyssnat till musikunderhållning — och om det varit dragspelsmusik som tonat ut över nejden då har jag, om jag blundat, i tankarna lätt kunnat förflytta mig tillbaka till min barndoms Rönneå en afton i juni.

Mer om Rönneholm

Ulla Bellander
(1852 - 1924)

Ulla Bellander var malmöit och kände sin stads historia mycket väl. Hennes första bok var "Illustrerade bilder ur 1800-talets Malmö" som kom ut 1914. Vi hämtar här några valda delar ur avsnittet om Rönneholm

Från en av spårvägens hållplatser vid Regementsgatan lockar sommartiden en liten ängsväg, beströdd med margueriter rakt in i ett gammalt Malmöminne: den del av Rönneholmsparken, som, avskild från Corps de logiets närmaste omgivning, bildar ett litet trädsamhälle för sig. Då färdevägen söderut till villor och gårdar bröt sig väg tvärs igenom egendomen, fick den frånskilda delen därigenom en styvbarnskaraktär och en stämpel av onyttighet. Ett jordstycke som ingen behövde eller brydde sig om. Under 1860- och 1870-talet, då stället ägdes av landshövding von Troil, var denna yttre park under söndagarna upplåten för rörligt folkliv. Det var den enda oas Malmö hade att erbjuda dem, som under enkla former ville njuta friluftsliv.

Rönneholm

Ur boken "Illustrerade bilder ur 1800-talets Malmö"

När solen gassar som värst vid fyratiden på eftermiddagen blir det livligt i parken. Då kommer ekipage som näppeligen skulle kört hem med prislappar från en hästutställning, inneslutande familjen, barn och blomma och kaffepumpa; läskedrycksvagnar håller längs vägkanten som en lång svalkande flod och portativa karamellstånd med icke portativa ägarinnor frestar med sötsaker. Till sist kommer musiken.
Sett från boningshusets balkong en trappa upp, är det hela en livlig tavla, tillräckligt avlägsen för att fägna ögat utan att störa örat. Förhållandet mellan värden-landshövdingen och hans "gäster" var ett utbyte av välvilja och tacksamhet. Och landshövdingfamiljen gjorde ofta under aftonpromenaden en visit nere hos de dansande. Oordning eller oväsen förekom nästan aldrig. Undantagsvis hände kanske att någon yngling som "litet och länge älskat brännvinsflaskan", drömt sig kvar i högt gräs och under natten uppstämde något, som borde varit "Vila vid denna källa" men icke var alldeles så vackert.
Det är nu över hundra år sedan plantagelyckorna Onsjö, Luggude, Bara, Torna m.fl förenades och döptes till det gemensamma namnet Rönneholm. Stället har under denna tid haft många ägare, som vederlägger det gamla ordspråket "ju fler kockar desto sämre soppa". Ty var och en av "kockarna" har genom att krydda soppan efter sin smak; den ene företrädesvois med blommor, den andre med fruktträd, en tredje med höns och duvor, av det hela gjort den ovanligt trevliga och inbjudande lantgård Rönneholm är. Själva corps de logis har nödvändigtvis efter att ha avancerat från sommarbostad till ett hem, där man vistas året om, undergått åtskilliga förändringar. Det yttre huvudsakligen genom verandans utvidgning och påbyggande av flyglarna, förut såsom på bilden endast en våning höga. Inomhus har däremot senare tid genomdrivit sina i alla avseenden större fordringar.
Rönneholms förste ägare var ingen mindre än den i Malmö historia väl bekante borgmästaren Nordlindh. Om Rönneholm och dess förste herre skriver borgmästare Halling i sina minnen: "*Såsom minne av Nordlindhs smak kvarstår bland annat den vackra egendomen Rönneholm med dess park. Den*

senare anlagd 1813, varvid vägen, i stället för att såsom dessförinnan löpa i rak sträckning förbi corps de logis, fick den krökning i halvcirkel den nu har, i ändamål att lämna utrymme för blomsterterrrasser och bersåer. Huvudbyggnaden uppfördes först av stampad lera med halm enligt en ny metod som av baron Rutger Maclean följts vid byggnader på hans farmer. Detta väckte den synnerliga uppmärksamhet, att Gustaf den fjärde Adolf under sitt vistande i Malmö 1801 besåg stället varvid hans vagn stötte emot och förorsakade på husets östra hörn en bristfällighet som bevarades såsom ett minne av detta höga besök, till dess huset några år efter konungens förvisning måste ombyggas med tegel. Samtidigt uppfördes då flygelbyggnaderna. Anläggningarna vid Håkanstorp och Ledebourska lyckan med dess trädgård var förut de enda utom staden, till vilka promenader var att göra. Terningholms trädgård fanns väl också, men hölls otillgänglig. Den senaste tid under namn Holmen kända villan hade anspråk på uppmärksamhet, men var helt och hållet vanvårdad. De egentliga promenaderna inskränkte sig till fästningsvallarna som här och där hade några pilträd, i vilkas skugga man den tiden uppfiskade sig i mån, som den stränge vallvaktaren det tillät. Förstädernas odling av trädgårdsväxter och jordfrukter infördes i början av 1700-talet av en holländare vid namn Ledebour, som för detta ändamål fick sig upplåten av stadens mark den jordlott söder om staden vilken efter honom erhöll sitt namn – Ledebourska lyckan"

Rönneholm ligger nu infattad i ett bälte av villasamhällen. Dess nuvarande ägare är Malmö stad

Byapågarna i Skåne Tranås

Egon Regefalk

I nummer 4-2009 av Byahornet läser jag om förre redaktören Bengt Biarners bortgång. Som en av mina bästa vänner under de första levnadsåren vill jag gärna berätta om vårt gemensamma liv i den lilla byn Skåne Tranås, på Österlen.

Bengt kom från litterära kretsar med en studerad pappa och jag från en helt annan miljö med föräldrar av genuin bondsläkt. Hemma hade vi inte bokhyllor fyllda av böcker som hos Bengt. Vi hade del A av Nordisk Familjebok, ett par väl lästa indianböcker och Årets Flygbok. Men bibeln och psalmboken inte att förglömma. Vi läste Ystads Allehanda och LRF-Tidningen. Mina två äldre bröder hade varit tidningsbud för "Sydsvenskan" och jag blev det så småningom också när jag cyklade runt och sålde tidningen på söndagarna. Lite smygläsning blev det i den tidningen, åtminstone en gång i veckan.

Hemma hos Bengt, där "farmor" härskade, fanns både böcker och annat intressant. I det stora huset vid det medeltida kullerstenstorget fanns i norra delen Bengts farmors, Johanna Andersson, avdelning med kök och flera små rum. Mitt i huset hade hon sin manufaktur- sybehörs- och leksaksaffär. Inte minst den sista delen var för oss ungar i byn intressant och inspirerande. Här fick jag till en julafton, vid tiden före andra världskriget, köpa min första stridsvagn.

I den södra delen av det långa huset befann sig för det mesta Bengts far, Moje Biarner. Lite mörka och skumma uppfattade jag rummen där han satt och arbetade. Det var här "Byahornet" en gång startade. Väggarna i rummen var från golv till tak klädda med bokhyllor fyllda med böcker. Här och var på bord, skåp och pallar låg böcker och tidningar och alltihop insvept i en dimma av tobaksrök.

Det var en annan värld än den snett över torget, bondgården där jag hörde hemma. Där, på Kyrkofästan 4, levde vi med kor, hästar, grisar, gäss och höns. Och katterna, dessa viktiga jägare som höll efter mössen.

Foto ur Egon Regefalks arkiv

Byadammen, en av "bataljplatserna". Bilden tagen upp mot byns "centrum" och Bengts hem.

Bengt var mycket ofta hos oss och än idag vet jag inte säkert var han egentligen trivdes bäst. Mor och far tyckte mycket om den pratsamme och glade pågen. Han var dessutom till skillnad från mig morgonpigg och hann på somrarna vara med vid "morgonmjölket" uppe i Fästanskogen. Då, när han tillsammans med mina föräldrar med häst och vagn for genom den soliga morgonen till korna i skogen, sov jag som bäst på loftsrummet där hemma. Väl tillbaka kom Bengt in till mig och berättade om alla de harar och fasaner han sett och hur fint det hade varit. Att inte ha varit med kändes då försmädligt dock inte så mycket att det påverkade min kroniska morgontrötthet.

Bengt var ett knappt år äldre än jag och runt om oss i den lilla byn med torget och byadammen som centrum samlades vi likasinnade ynglingar, pigga på upptåg.

I gänget ingick ett par tre bonapågar, handlarens, skomagarens och bagarens pågar och för det mesta även prästapågen.

Vi kallades Byapågarna och ansågs malliga

och kaxiga av ”utombyarna” som bodde utspridda runt om själva byn. Bengt kallades ”Ysta Allehanda” och jag för det mesta ”Byakungen”. Bengt gjorde sig nog förtjänt av sin titel för han var - som man idag skulle säga – alltid uppdaterad. Han visste vad som hände ute i världen, både i Tomelilla och i Ystad. Ja, till och hade han ibland reda på vad som hade hänt i Malmö. Han var verbal, skulle man kalla det idag. Han hade ett språk med högre lödighet än vi andra, möjligen undantaget prästapågens. Han var byakungens idealiske stabschef och klarade av de ”juridiska” och ”förhandlingsmässiga” förhandlingarna med utombyarna på ett förnämligt sätt.

Många äventyr upplevde vi. Och en händelse, när vi nog inte var mer än 5-6 år gamla, kommer jag mycket tydligt ihåg. Bengt kommer inrusande på gården och springer in i vagnsskjulet. Mor ser det och ropar ”Bengt är inne bland vagnarna”. ”Jag undrar vad han gör där?” Både hon och jag ger oss dit in och här inne bland vagnar, slädar och en annan lös utrustning sitter Bengt gömd. Han är lite skakig och vill nog helst av allt att vi försvinner. Mor frågar vad som står på. Men inte ett ord kommer från hans läppar han bara skakar på huvudet. Vi drar oss ut och låter honom vara ifred. På gårdsplanen kan vi höra hur man pratar borta hos ”Färgarens”, snett över torget. Ja, man inte bara pratar, utan kanske mer, bråkar där. In på vår gård kommer också några obekanta personer och pratar med far som just kommit ut. Han bara skakar på huvudet och mumlar något om att han inget sett. De obekanta drar sig bort och så småningom upphör de upprörda rösterna. Framåt middagstid är det åter lugnt borta hos Bengts och han själv är välbehållen inne hos oss. Mor lirkar med honom och försöker få en förklaring till att han gömt sig, men han tiger som muren.
På eftermiddagen spanar han mot hemmet och drar sig sakteligen hemåt, oss svävande i ovisshet om anledningen till rymlingen. Om far och mor senare fick veta något om händelsen av Bengts far eller farmor vet jag inte. Själv var det för mig i många år en gåta.
”Färgaren”, var det lokala namnet på Bengts hem. Det hade sitt ursprung i Bengts far-

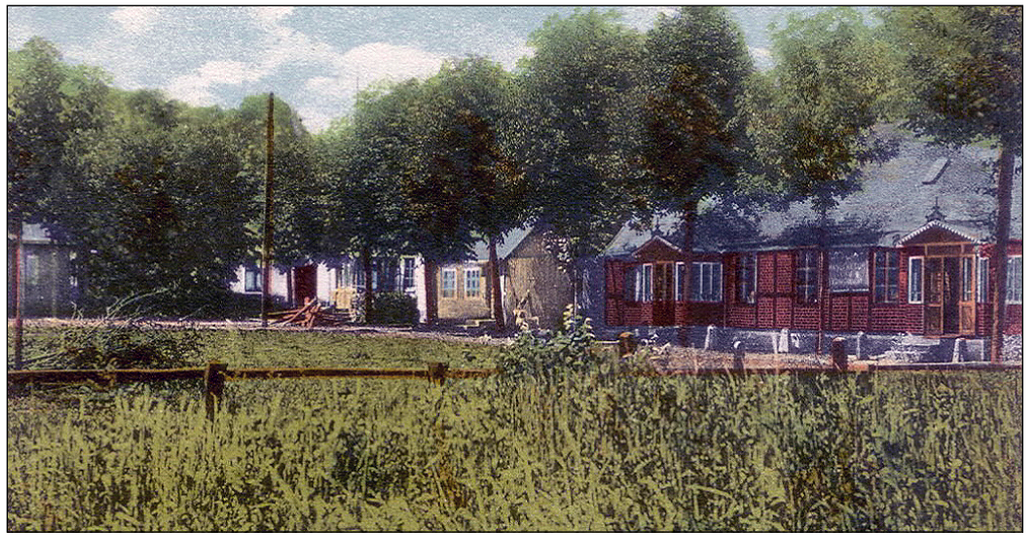

Foto ur Egon Regefalks arkiv

Bengts hem var på ”vår tid” försedd med varandor.

fars yrke. Han hade för inte så länge sedan i en utbyggnad till den långa längan drivit ett av traktens färgerier. Och i utbyggnaden fanns kvar stora delar av utrustningen som man en gång hade använt. Här hade vi många roliga och spännande stunder.

Ja, uppdaterad och påhittig var han, kompisen Bengt. En dag när vi såg ett allvarligt begravningssällskap på väg in till matserveringen efter begravning i byns kyrka, berättade Bengt att han tidigare på dagen sett en av gubbarna liksom från en platt ask fälla upp sin höga hatt när han gick av droskan och var på väg till kyrkan.
Nog hade vi sett många fall med folk i höga hattar i byn när man gått till och från lokalen där man hade matserveringen. Men det där trodde vi inte på. Själv hade jag sett hur fars höga hatt såg ut och inte gick den att fälla ihop. Men Bengt stod på sig. ”Kom med skall ni själva få se!” sade han. Och platsen för visningen var inte långt borta. Huset, som inrymde både Idas bageri och café låg vid vägen mellan Bengts och mitt hem. I ena ändan av den låga och långa längan fanns caféet och mitt på huset den lokalen där man serverade mat vid högtidliga tillfällen.
Vi smög oss in där och här på hyllorna rakt framför oss i den cigarrluktande farstun låg ett antal höga hattar. Bengt tassade försiktigt fram, hoppade upp en bit och fick tag i en av klenoderna. Han tittade in i hatten och fann något som gjorde att den sjönk ihop och blev nästan helt platt. ”Där ser ni” sade han triumferande! ”Va vad det jag sa! Så är det kanske med allihop”! Han fick tag i en till som fungerade precis likadant. Den fällde han upp igen
och sen drämde han till den och då sjönk den också ihop.
Bernt sade lite frågande att det kanske var så med alla höga hattar. De gick att fälla ihop bara man slog lite hårt på dem. Den misstanken betydde att vi nu absolut måste ta reda på hur det verkligen stod till. Sven var den längst av oss. Han nådde upp och tog ner och gav var och en ett försöksobjekt. Vi slog på dem både en och flera gånger. Och någon av oss lyckades klämma till dem så att de blev som platta paket. Men både Erik, Bernt och Bengt hade fått hattar som inte ville ge med sig trots intensiv bearbetning.
Men nu hade det blivit tystare därinne och oroväckande stolskrap hördes, så vi måste snabb därifrån.
Hattarna, såväl de hopfällda som de inte riktigt så platta, kastades på bänken där gubbarna brukade sitta och ta på sig galoscherna.
Vi hade ingen bra plats att följa upp skeendet på så vi stack upp till Eriks. Men ryktet om händelsen spred sig snabbt i byn. Folk tyckte att det nästan var som ett mysterium, för ingen hade sett något. Och Axel Andersson, en sträng och bevakande ägare till rörelsen, brukade ha bra kontroll och skulle normalt har märkt något.
Mor tyckte det var förfärligt och frågade mig då vi åt kvällsmat ”du känner väl inte till något”? Och det höll jag med henne om. Vi hade ju varit hos Nils Jöns Erik och lekt vid bäcken.

Somrarna blev även på 1930-talet varma och byadammen var inget lämpligt ställe att vaska sig i. Här badade vi våra hästar och nästan alltid när vi kört ut den sista gödselen på åkrarna för säsongen, brukade far köra ner med hela ekipaget i dammen och göra ren såväl hästarna som gödselkärran, ”skumpavojnen”.
Nej, när det var som varmast och det var lördag eller söndag satte byns lastbilstrafikare, Nils Nilsson Sme, sidobrädor på flaket på sin Chevrolet och lastade i sina två döttrar och byns övriga ungar som ville bada. På enkla träbänkar satt vi på badresan som

för det mesta gick till Vitemölla, Kivik eller Kyhl.
En vacker söndagsförmiddag hade Bengts far bestämt sig för att själv köra med sin bil till Vitemölla. Bilen hade en som man kallade ”svärmorslucka” och här i detta bagageutrymme tyckte Bengt att han och jag skulle sitta. Och visst, hans far samtyckte om jag fick följa med för mina föräldrar. Jag frågade hemma om det gick för sig och efter viss betänketid fick jag ett ja. Men var försiktig! ”Biarner körde lite vårdslöst har jag hört”, sade mor! Och hon hoppades nog på de högre makternas beskydd och far sade att en så lärd och klok karl hade förstånd nog att ta hand om pågarna.
Färden började och där satt vi ute i kofferten på de små sitsarna med vinden vinande om öronen. Vi passerade både skogar och fält och efter ett tag såg vi från Brösarps backar det blåa vattnet ute i Hanöbukten. Härifrån backarna till den fina vita sanden i Vitemölla tog det inte lång stund och väl där visade Bengts far hur gentlemän beter sig på en badstrand. Han satte upp ett skynke och slog sig ner med en tidning och en cigarett. Vi plaskade ut i det grunda vattnet och hade livat.
Kanske inspirerad av vår badglädje, eller kanske för att han blivit varm bakom skynket, kom han ner till oss. Gick en bit ut och kastade sig sedan i vattnet och tog några simtag. Stannade upp och ropade på oss. Vi gick dit, men jag kände inte igen honom. Han var sig inte lik! Han hade inga glasögon och jag hade aldrig sett honom utan dessa med de svarta kraftiga bågarna. Men nu sade han att han tappat dem i vattnet och utan glasögon kunde han inte köra hem. Vi måste hjälpa honom att leta efter dem! ”De måste ligga här nånstans och ni får dyka och försöka hitta dem”, sade han.
Vi dök och dök men fann inte några glasögon. Så hur skulle vi nu kunna ta oss hem det tre milen?
Jo, far Moje bestämde att han skulle köra försiktigt hemåt och Bengt skulle sitta vid hans sida och berätta när det var dags att svänga och bromsa. Även jag skulle få sitta inne i hytten. Bengt dirigerade och hans far följde anvisningarna. Vi körde förbi ett par hästskjutsar och några cyklister men mötte bara en hästskjuts och par tre bilar. Så här året före andra världskriget var biltrafiken inte så intensiv på Österlen. Visserligen blev det en lite ryckig och slingrig resa men vi kom helskinnade hem till byn.

Kanske var den lite mer intellektuelle Bengt inte lika van att krypa klättra och balansera som vi andra som ju tidigt i livet dagligen fick utföra diverse småjobb som arbetskraft i ”familjeföretagen”.
En dag kom nog detta till uttryck när vi utsträckte vårt verkansområde till grannsocknen Äsperöd. Där hade vi blivit bekanta med cykelhandlarens påg Tore. Han hade en riktigt gammal cykel, en sådan med jättestort järnhjul fram och ett pyttelitet bak. Tramporna satt på det stora hjulet och ekipaget var tungtrampat. Det var högt upp till sadeln, som var av trä, och det behövdes något att stå på för att kunde komma upp på det höga fordonet. Cykelhandlaren hade en brygga och den blev vår startplats.
Tore visade hur man skulle göra. Han tog en vända och cyklade elegant åter till bryggan och överlät fordonet till Nils Jöns Erik, sedermera cykelhandlare och dito reparatör i Skåne Tranås. Erik gavs sig ut på en vådlig färd men klarade av en tio femton meter innan han tappade balansen. Men han gjorde ett smidigt hopp och undvek att få cykeln över sig. Efter mitt mediokra varv med en halvdan landning på bryggan var det Bengts tur.
Han hade med viss skräck – tror jag – sett vad som hände och var lite skakis när han satt sig på sin höga häst. Tore knuffade iväg honom och ryttaren trampade några tag. Men farten tog snart slut och Bengt tappade balansen. Han föll handlöst ner och efter honom kom cykeln. Hans högra ben låg utvikt med insidan av låret så precis att cykelstyret, det tunga av järn och spetsat, där det en gång hade suttit ett trähandtag, träffade det nakna benet. Och eftersom Bengt, liksom vi andra, hade kortbyxor trängde ”spjutspetsen” i det mjuka köttet långt in i låret. Vi hörde inte det minsta jämmer från den liggande Bengt med en cykel fastsatt i benet. Vi runtomstående funderade inte särskilt länge utan någon av oss, jag minns inte vem, ryckte loss kolossen från Bengts ben. Här i den bildade kratern efter ”spjutspetsen” kunde vi vid ena sidan se något som såg ut som ben och i andra kanten en pulserade åder – oskadd. Strax fylldes hålet med blod och när vi fick upp vår vän på benen rann blodet ymnigt ner i gymnastikskon.
Tores far hade sett vad som hände och tog nu kommandot tillsamman med mor i huset. Det beställdes droskbil och med en handduk virrad om benet såg vi den fallne kämpen lämna cykelhandlarens gårdsplan på väg till doktorn.
När vi dämpade cyklade hem denna försommardag i slutet av 30-talet, förstod vi att både Bengt och vi andra hade haft tur i oturen på äventyret i Äsperöd.

Blod ja! Det spilldes då och då i våra lekar. Ytterligare en blodig händelse sitter fastnaglat i mitt huvud och det är från skolgården i byn.
På grusplanen framför skolan spelade vi fotboll och vår fröken tittade på och var lite domare. Fotbollsplanen begränsades på ena långsidan av staketet mot landsvägen och på den andra av skolbyggnaden. I spelets hetta snubblade, eller möjligen knuffades, Bengt så att han föll med huvudet före rakt in mot husgrunden. De gråstenar som den bestod av var fogade med sirligt formade och utskjutande fogar. Bengts skalle träffade just en sådan dekoration. Han reste sig

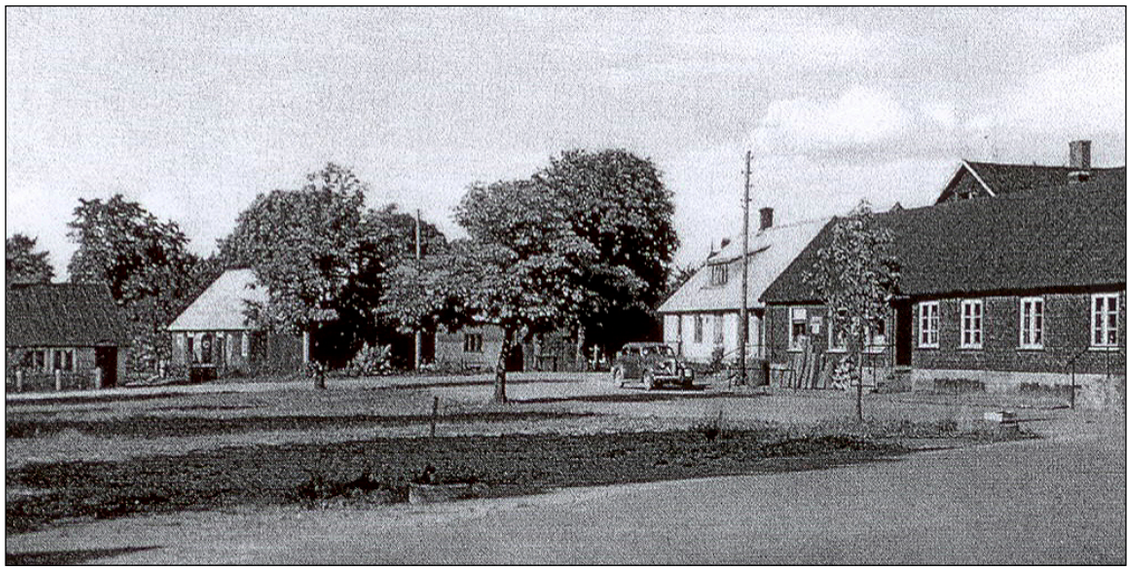

Foto ur Egon Regefalks arkiv

Denna bild är tagen precis utanför Bengts hem, till vänster. Rakt fram över torget är mitt föräldrahem, bondgården mitt i byn. Här är allt, utom boningshuset, rivet idag och en väg upptill nya bebyggelsen går till vänster om stall/loglängan.

upp utan att säga ett ord och fortsatte spela. Efter en kort stund märkte han att det var blött uppe på huvudet och när han tog med handen visade det sig vara en röd klibbig vätska. Då gick han till fröken, och visad upp sig. Hon ser en fyra fem centimeters lång skåra i skinnet högst upp på huvudet. Hon ser skallbenet och blod som sipprar ut och hon grips nästan av panik. Det blödde mer och mer och vi andra i lagen samlades runt olycksoffret med en vilt stirrande skolfröken i centrum. Och så säger hon ”Du måste springa hem Bengt”! Han lyder och lufsar iväg den knappa kilometer mot hemmet.
När han kommit utom synhåll tittar ”fröken” på mig och säger ”Du Egon, som är kvick, spring efter honom och hjälp honom hem”. ”Ja”, sade jag och satte fart. Efter ett par hundra meter var jag nästan ikapp och såg något konstig på hans huvud. Jag tyckte det var liksom en topp högst upp på huvudet och runt om något rött ihoprullat. När jag kommit ifatt honom ser jag att det ursprungliga såret har vidgats av stötarna när han sprungit. Bengt, Bengt vi måste göra något! Stanna! Han stannar upp. Han var nu blodig även i ansiktet. Jag kavla upp skinnet på båda sidor av ”toppen” och sen sätter vi fart hem till ”farmor”. Jag sprang vid sidan om Bengt och med händerna försökte jag hålla ihop skallskinnet med det bruna håret. Sansade farmor förstod snabbt situationen och tog telefonen och ringer till Gunnar Andersson, byns droskägare. I väntan på taxin lade farmor Johanna skinnet bättre tillrätta på Bengts skalle och en handduk över såret som hon knöt runt hakan. Gunnar har inte så lång framkörning så han var snabbt på plats och jag såg när Bengt – lite blek i ansiktet - åker iväg till doktorn i Tomelilla.
Tillbaka i skolan berättar jag för fröken och klassen att Bengt fått åkt bil till doktorn. Många, många flera spännande händelser upplevde vi tillsammans i dessa lyckliga barndomsår. Även lite senare, när de Biarnerska flyttlassen gått till Malmö, blev det nya äventyr tillsammans, men nu med delvis nya ”gängmedlemmar”. Men om dessa senare bravader kan berättas en annan gång.

Bengts barndomshem, Färgeriet, eller som det senare mera officiellt kom att heta, Scaniagården, såldes till Tranås Ungdomsförening år 1951. Idag har byggnaden namnet Tranesgården och är en samlingsplats för fester och arrangemang av skilda slag.
Bengts och mina vägar skildes när jag började i Flygvapnet och under många år hade vi nästan ingen kontakt alls. Men en vacker dag när jag sitter på mitt tjänsterum i Flygstaben på Gärdet i Stockholm ringer Bengt och talar om att han är på besök i huvudstaden. Vi stämmer träff på Östra station och tar tåget hem till mig i Vallentuna.
På resan underhåller han inte bara mig utan hela vagnen med sina glada och roliga historior. Hemma hos mig berättar han att han varit och besökt sin mamma som bodde bara några kvarter från den plats där jag vid denna tid hade min arbetsplats. Alltså, en mamma som Bengt tidigare inte nämnt ett ord om och som vi inte heller frågat efter. Hans mamma var i våra ögon ”farmor”.
Han avslöjade denna kväll också för vem han gömts sig i vårt vagnsskjul som liten pojke för många år sedan. Jo, just för sin mamma som kommit för att hämta honom, men som han absolut inte ville flytta till. Han ville vara hos sin far och farmor och på den plats han älskade.
Detta var alltså svaret på en mer än 40 år gammal fråga.

Och innan vi skildes denna kväll visade han högst upp på huvudet minnet från fotbollsmatchen, ärret, som till delar var dolt i hans nu gråa kallufs.

Foto ur Egon Regefalks arkiv

Ytterligare en bild över byadammen nu tagen mot kyrkan med byn bakom fotografen.

Han skriver bok om Vismarlöv

Bertil Wilhelmsson

Den lilla byn Vismarlöv någon mil öster om Malmö är inte särskilt omskriven. Men nu är en bok på väg och författaren heter Morgan Levin. Han har under tio års tid forskat kring den landsbygd där han växt upp och särskilt glädjande, tycker Byahornet, är att han hör till en yngre generation av hembygdsskribenter

Morgan har spårat upp personer med anknytning till Vismarlöv och dess omnejd. På så vis har han gjort intervjuer och samlat in unika dokument både i form av videoinspelat material, handskrivna dokument, men även ljudupptagningar med personer som sedan länge varit bortgångna. Morgan har valt att skriva om Vismarlöv eftersom byn var ganska speciell på många sätt. Den var uppdelad i sex husklungor med stora gårdar emellan. Bebyggelsen var omgärdad av jordbrukslandskap men ändå en hel del marker som idag klassas som rekreationsområden. Byn var också på många sätt

Foto: Bertil Wilhelmsson

Morgan Levin vid platsen för Stampverket (se artikel på sid 27)

självförsörjande då det fanns allt från skolor, kvarnar, möllor, garverier, spinnerier, bagerier till skomakare, smeder och tegelbruk.

I den kommande boken har Morgan skrivit om hur människorna i en sådan by levde, hur de överlevde svåra tider men även roliga episoder som gjorde deras vardag värd att leva i. Det kommer att finnas faktamaterial, bifogad DVD med unikt material från ett lokalt bränneri, ljudbok med historier på bygdemål samt massor av annan intressant läsning om hur verksamheterna i byn fungerade. Morgan har valt ut ett geografiskt område och gjort en vandring från hus till hus där han berättar skrönor och historier som i vissa fall sträcker sig ända tillbaka till 1700-talet. Efter att ha läst boken kan man själv ge sig ut i bygden och följa en bifogad karta och leta efter de platser där historierna utspelade sig.

Boken på ca 400 sidor inhandlas genom förhandsbeställning, och priset blir 300 kronor. Boken skrivs utan vinstintresse. Vill du se bilder eller utdrag ur boken gör du det på www.vismarlovskhf.se under ”Vismarlövsbygden” På den sidan kan du även läsa om aktuella aktiviteter i regionen, utställningar, följa upp bygget med det nya spettkaksbageriet i Vismarlöv eller titta på bilder och hjälpa till med identifieringen av hus eller personer.

Beställning: sänd ett mail till levinmorgan@hotmail.com och märk det med ”Bygdeboken”. Skriv sedan ner ditt namn, telefonnummer,adress och hur många exemplar du är intresserad av. Har du ingen möjlighet att skicka mail kan du ringa Morgan Levin på telefonnummer 040-440048, 0701585506 alternativt 0416-775026. Det går även bra att skicka ett vanligt brev till: Morgan Levin, Eksholmsvägen 351, 230 41 Klågerup. Boken kommer att finnas för avhämtning i Vismarlövs väv-och bagarstuga under julutställningen 2011. Alla som beställt boken kommer att få en påminnelse om de inte följer hemsidans uppdateringar.

Stampen i Norremark

Morgan Levin

Här får vi ett smakprov från den kommande boken om Vismarlöv. I Norremark norr om byn fanns under 1800-talet ett stampverk med en något speciell historia.

I ett stampverk stampades tyg så att det skulle bli mer hållbart mot slitage och väta. Det vanligaste tyget var förr vadmal. För att göra tyget tätare och smidigare skulle det valkas. Detta kunde ske genom trampning i ett kar men sköttes effektivare av ett stampverk, dvs en liten vattenkvarn. Man vek ihop vadmalen, lade den i ett trätråg med varmt vatten och behandlade den med stockar som drevs av vattenhjulet. Stamparen betalade bland annat skatt genom att stampa tyg till kronans olika regementen. Hade man som privatperson rätt mängd tyg kunde man alldeles säkert lämna in det och få det stampat.

Den som startade stampverket i Vismarlöv i anslutning till sin gård hette Per Willman. Han var en ärrad man som tidigare varit i kronans tjänst som förhyrd sjöman. Per var född 1774 och hette då Andersson tills han tog värvning och fick namnet Willman. På den tiden var det vanligt att man tog värvning redan i 13-14 års åldern. Under sina år till havs deltog Willman enligt dokumentation i många sjöbataljer tills han slutligen år 1790 blev tillfångatagen och förd till ett för oss idag okänt ryskt fångläger.

Per Willman överlevde fångenskapen och återvände i början av 1800-talet till Skåne och Vismarlöv. Helt utan förmögenhet ville han göra nytta både för sig själv och andra. Per var ju fortfarande inte en gammal man trots sina äventyr i öst. Han beslöt sig för att ansöka om att anlägga ett stampverk och i kombination med det en liten kvarn som skulle mala till husbehov och i vissa fall till andra eftersom det fanns behov av kvarnar i trakten.

I rätten där man avgjorde ansökan om ett stampverk och en kvarn blev det både negativt och positivt gensvar. Man lyssnade till många bybor och byn hade inget eget stampverk sen tidigare. Därför blev det beslutat att stampverket skulle uppföras. Arbetet med att bygga upp stampverket hade

Så här såg det ut under Olof Anderssons tid. Till gården hörde förr ett stampverk

Gården som den såg ut när Nils "Spisskammaren" Larsson lämnat den.

vid den tidpunkten redan påbörjats. På våren 1814 stod det klart för användning.

Kvarnen som Willman hade ansökt om blev inte godkänd av rätten då de ansåg att det räckte med de kvarnar som redan fanns i området. Då fanns det bland annat Anderstorps kvarn några hundra meter uppströms, Stridsmöllas båda vattenkvarnar, Klågerups gräskvarn och Esarps kvarn bland andra. Kvarnägarna som fanns runt om var alla negativa till ännu en kvarn då det skulle leda till mer konkurrens. Dessa åsikter framfördes trots att en hel del invånare i byn vittnade om svårigheter i att få sina grödor malda i de redan existerande kvarnarna.

På 1800-talet fick alla lantbrukarna teckna avtal var man ville mala. När man anmälde hos konungens resp befallningshavare i länet att man skulle uppföra en kvarn fick alla kvarnägare inom 1/2 mils avstånd säga vad de tyckte först. Dessa åsikter vägde tungt i rätten och därför fick Willman avslag på sin ansökan.

Per Willman kom igång med sitt stampverk efter olika utredningar om hur hans dämning påverkade kringliggande marker, protesterna och säkert även avundsjukan var stor hos vissa grannar med angränsande marker. Bland annat protesterade Herr Baron Bennet och Herr auditeur Wollmer då man ansåg att Willmans dämning skulle översvämma och skada deras ängar samt en gärdsgård som låg strax intill dammen.

Syne rätt inspekterade Willmans anläggning. Willman hade lett in bäcken från sin forna fåra genom det anlagda stampverket och ut i sin forna fåra igen. Endast lite vatten rann i den ursprungliga fåran. Man kom fram till att Willmans damm omöjligen kunde påverka Baron Bennets och auditeur Wollmers marker utan enbart Willmans egen.

Per Willman kunde därmed tillsammans med hustrun Karna Trulsdotter, barnafödd i Vismarlöv starta upp stampverket år 1814. Hustrun Karna arbetade troligtvis med hemarbete då lite mark hörde till fastigheten. Hon lär ha haft både grönsaksodling, bär och frukter samt lite djur till husbehov.

Tyvärr kunde familjen Willman bestående av Per f.1774, hustrun Karna f.1783, barnen Ingrid f.1813 och Sören f.1814 inte driva sin stamp som det var tänkt. Stamparen Per drabbades av lungsot och dog efter svåra plågor år 1819 endast 45 år gammal.

Med två små barn och ett stampverk att driva tror många att Karna lämnade sitt livsverk men så blev inte fallet. Karna var ännu inte 40 år fyllda då hennes första make dog. Hon träffade ganska omgående en ny man som hon gifte sig med. Drängen Lars Nilsson blev familjens nya man och han drev stampverket vidare. Affärerna gick troligen bra då det inte fanns några andra stampverk i närheten. Tyvärr omkom även Lars Nilsson ganska snabbt och stampverket stod åter utan stampare och familjen fick återigen stor sorg.

Karna som fortfarande var ung fann snabbt en tredje man. Den nye stamparen hette Lars Andersson. Han drev stampen vidare i samma anda som både Per Willman och Lars Nilsson tidigare hade gjort. Dock fanns det fortfarande de personer som ville få ett stopp på stampverket. Baron Bennet och audieteur Wollmer är sedan en tid tillbaks borta, nu var det istället åboen Anders Bengtsson som ställde till det för stamparen Lars Andersson.

Den 16 augusti år 1830 sammanträdde en rad nämndemän från bland annat Näfvitshög, Borup och Mölleberga tillsammans med domhavaren G. Kiell på Ekebäcks stamp för att reda ut ännu en tvist om stampverkets tillhörande dämme.

Per Willman hade gjort en dämning vid uppförandet av stampverket, något som rätten godkänt efter en hel del utredningar. På ett ställe var stamparens mark omgiven av åboen Anders Bengtssons ägor och av Jöns Perssons på Vismarlöv 4:s ägor. Vid detta ställe var Anders Bengtssons marker något sidlänta och blev enligt åboen översvämmade och icke odlingsbara, allt på grund av stampverkets dämning.

Anders Bengtsson gjorde allt för att sätta käppar i hjulet för stampverket. Han anlade en egen dämning och fyllde ut bäckfåran något så att flödet ändrades. Detta ledde till en katastrof för Lars Andersson då han ej fick in vatten tillräckligt för att kunna driva sin stampverksamhet. Därför kom Lars Andersson på den egna lösningen att lägga upp några stora stenar som ledde vattnet in på en egensnickrad brädränna som gick in till stampverket. Detta gjordes med den andre grannen Jöns Perssons tillstånd och var därför helt lagligt.

Lars Andersson hade löst problemet och kunde driva sin stampverksamhet vidare. Andres Bengtsson däremot gav sig inte utan hävdade att dessa stenar direkt påverkade hans marker och såg till att de blev nedrivna gång på gång så att stampen stannade. Häftiga ordväxlingar uppstod dessa två män emellan och smockan hängde många gånger i luften, Lars Andersson byggde upp sina stenar och Anders Bengtsson rev ner dessa gång på gång.

Båda antagonisterna var övertygade om sin rätt och hade vittnen som stödde deras historia. Lars Anderssons vittnen påpekade att Anders Bengtsson gjorde allt för att förstöra stampens verksamhet genom att

Foto: Bertil Wilhelmsson

Bäcken ovanför stampverket

med flera mankrafter välta ner stenarna som gjorde stampningen möjlig. När folk kom förbi tog Anders Bengtsson och hans mannar till flykten. Tre gånger hade Lars fått bygga upp sin stendämning och alla gångerna hade den blivit nedriven igen. Alla ojäviga vittnen hävdade att Anders Bengtssons marker var oberörda av dämningen.

Anders Bengtssons jäviga vittnen hävdade att markerna hos åboen blev påverkade vid ihållande regn eller vid mildväder vintertid, men dessa vittnen kunde ej säga om det verkligen berodde på dämmet.
Lars Andersson menade att Anders Bengtsson inte var trovärdig i sin historia och refererade till en tidigare dom mot åboen. Lars krävde att Anders och hans kumpaner skulle betala igen de förluster som han ådragit sig på grund av skadegörelsen. 100 riksdaler Banco skulle notan stanna på och då var allt extraarbete som Lars tvingats till på grund av skadegörelsen inräknat. Anders däremot menar att efter all skörd han gått miste om skall Lars Andersson betala antingen en stor engångssumma eller 3 Riksdaler Banco om året om stampverket fick fortsätta med sin verksamhet. Blev utfallet som Anders krävde kunde stamparen inte göra annat än att lägga ner sin verksamhet.

Därför var domslutet av stor vikt för stamparen Lars och hans hustru Karna. Rätten kom fram till att stampen var av stor vikt för byn och att denna skulle kunna drivas vidare utan bråk och våldsverkan. Åboen Anders Bengtsson fick 10 riksdaler Banco i böter och de båda antagonisterna fick dela på rättegångskostnaderna.

Stampverket drevs vidare men hur länge är inte känt. Innan 1900-talet hade det lagts ner och idag finns inget kvar av byggnaden. Än idag kan man se vallen efter dämmet nordost om boningshuset och några hundra meter nedströms syns de få spåren av stampen; handslagen gul tegel och rester av vad som förmodligen är stenfundament

Efter att stampen lagts ned fungerade gården som ett litet lantbruk. Familjen Olga och Olof Andersson kom hit på sent 30-tal. Familjen hade tre barn Karl-Erik, Inga-Greta och Sven-Olof. Man hade det väldigt fattigt minns sonen Karl-Erik. Att man bara klarade av att överleva på en ko, lite höns och 3 tunnland jord var en stor bedrift. Huset var ovanpå all fattigdom i ett ganska dåligt skick. Om det regnade rejält hände det att det stod vatten i hela köket. ”Lite vinterkyla så hade man kunnat åka skridsko inomhus” berättar sonen Karl-Erik.

Man fick hela tiden kämpa för att inte behöva lägga sig med tomma magar. Karl-Erik och hans kompis Göte från Anderstorp var ofta ute och fiskade i den intilliggande bäcken. Det hände att man drog upp stora ålar som sedan kunde bli till en härlig middag. Olga jobbade hemma på det lilla stället dagarna i ända men kunde också hyra ut sina tjänster till omkringliggande gårdar med betydligt mer odlad mark. Då kunde hon dryga ut hushållskassan något. Maken Olof var järnvägsarbetare vid Malmö – Genarpslinjen. På så vis drog han också in några kronor till familjen.

Karl-Erik minns att tiden i Vismarlöv, även om den var fattig och eländig på många vis, också var en bra tid i livet. Man fick lära sig att överleva och att spara på sina resurser, något som kommer till nytta även i dagens samhälle där klimatförändringar och resurshushållning hålls fram i medierna. Som ung grabb gav sig Karl-Erik ut och sålde fröer, julkort och körde med tidningar för att skaffa sig en egen inkomst. Han var ute på byn och fick lära sig hur affärer skulle skötas. Han började med det lilla och slutade som marknadsdirektör på Samfood där det slaktades 15000 grisar, 1000 oxar och omsattes 2 mdr kronor om året.

År 1946 lämnade man gården och in flyttade en man som skulle bli kallad för ”Spisskammaren” av alla i trakten.Hans riktiga namn var Nils Larsson. Han körde runt i en liten bil som han själv byggt om. Den var utrustad med ett skåp baktill och i detta fanns det olika livsmedel. Främst var han känd för sitt fisksortiment. Alltid såg man Nils sitta på den lilla gårdsplanen. Där rensade han sill till nästkommande dag. Han levde sitt liv ensam i det lilla huset. Tanken var att hans käresta från Limhamn skulle följa med honom ut till huset efter att Nils fått ordning på affärerna med ”handlebilen”. Nils planerade för inflyttandet genom att lägga in en ny korkmatta i huset. Kärestan valde bort Nils för en annan man och korkmattan åkte ut kort efter.

Foto: Bertil Wilhelmsson

Dämmet är idag betesmark

Ett fiskeläge och två författare

Colibrine Sandström

Flundrör hette det som senare skulle kallas för Ålabodarna. Här föddes handlare Jönssons lilla lintott, Gabriel. I det lilla samhället låg husen tätt, men däremot inte hos grannarna ovanför strandbrinken, där "di fine" bodde.

I en slottsliknande villa växte en liten adlig flicka upp, nio år äldre än Gabriel. Hon skulle komma att bli äldre kamrat till diktaren och själv skriva många böcker, där hon beskriver sitt liv.
Det var när Amelie var fyra år som familjen Posse flyttade till idyllen vid ett blånande hav och klängrosor kring den originella villan Maryhill. Emellertid var inte livsvillkoren desamma för alla. Om hösten kröp fiskarfruarna i betlanden och trälade för att dryga ut hushållskassan. Hos familjen Posse arbetade Martina, fiskare Hanssons dotter, i sin ungdom, innan hon föll offer som så många av hennes gelikar för den reumatism, som drabbade så många i dessa trakter. Ofta slank Amelie genom grinden i staketet till fiskeläget nedanför för att leka med barnen eller köpa karameller i Jönssons handelsbod. Det undgick inte den brådmogna flickan, hur ojämlikheten härskade. Hur kom det sig, att vissa som hon själv och hennes familj hade det så bra ställt och att andra fick kämpa en hård kamp för att överleva? Det gav henne något att tänka på och skulle prägla hennes människosyn i framtiden.
Längre fram skulle hennes barndomshem, Maryhill, utplånas och i stället Örenäs slott, ett palats, resas av sockermagnaten Tranchell i hans sockerimperium på det som en gång varit Maryhills marker. En missprydande byggnad ersatte den glada snickarvillan, som var Amelies hem som skulle försvinna.

På Maryhill skulle under första världskriget hennes far, greve Fredrik Posse och hennes mor, grevinnan Gunhild, öppna sitt hem för många berömdheter som karolinermålaren Gustaf Cederström med fransk fru och liten dotter och naturligtvis för tjocka släkten, Thotts, Tornérhjelms och Amelies morfar, tonsättaren och skalden Gunnar Wennerberg (han med Gluntarne) för att inte tala om den kungliga familjen med Oscar den II i centrum, vilken en gång om året kom för att delta i den kungliga jakten på Ven. Champagnekorkarna smällde och stämningen var hög. Men mitt ibland alla "högdjuren" rörde sig en flärdfri skolfröken från Landskrona och introducerade sin romanhjälte, Gösta Berling, som erövrade damernas hjärtan med storm, inte minst grevinnan Posses, som föll för den "vidunderliga värmländske prästen". Ännu anade hon inte, att hennes dotter Amelie skulle vid sin bokdebut få ett vänligt brev av fröken Lagerlöf, som då hunnit bli nobelpristagare och världsberömd!

Amelie Posse

Emellerid hade idyllen på Maryhill en baksida. Här fanns en trädgårdsmästare som visade sig vara både grym och omänsklig för att inte tala om en kusk, som avslöjades som en sadistisk djurplågare. För den chockade Amelie innebar detta, att hon framgent i sitt liv kom att kämpa mot brutalitet och cynism.
Medan mamma Posse tog hand om gästerna och höll kulturens flagga högt, ägnade sig Amelies pappa åt att bygga järnvägar. Vidlyftiga affärer och spekulationer kom att förstöra hans ekonomi samtidigt som en för stor konsumtion av cigaretter förstörde hans hälsa. En kurvistelse vid Ramlösa Brunn hjälpte inte. Och 1897 rycktes han hastigt bort efter att ha förlorat en process, där Maryhill bland annat gick honom ur händerna. Pappans oväntade bortgång förde med sig att modern och barnen flyttade till Lund. Amelie var tretton år och framtiden osäker.
Emellertid kom den akademiska miljön att stimulera den unga blivande författarinnan. Hon skulle komma att ingå två äktenskap: ett med Andreas Bjerre 1904 och senare med den tjeckiske konstnären Oki Brázda. Med den senare engagerade hon sig i emigranttjeckiska frihetsrörelsen före och under andra världskriget. Paret var vid denna tid bosatta på det tjeckiska slottet Lickov. Här verkade Amelie som skribent och föredragshållare och kämpade för att sprida sina demokratiska idéer. På samma sätt engagerade hon sig för politiska flyktingar. Då tyskarna invaderade Tjeckoslovakien konfiskerade de parets slott

Sedan Amelies äktenskap upplösts, återvände hon till Sverige. Här var hon verksam i flyktinghjälpen och deltog ivrigt i den antifascistiska propagandan under andra världskriget. Det var nu som hon samlade vänner och kolleger i Tisdagsklubben vars viktigaste mål var att bekämpa totalitära, nazistiska krafter som hotade att infektera kulturlivet. Till medlemmarna räknades Ivar Harrie, Vilhelm Moberg, Ture Nerman, Marika Stiernstedt, Lydia Wahlström med flera.
I sin första bok "I begynnelsen var ljuset" återvände Amelie Posse till sin barndoms Ålabodarna.

Ålabodarna frambringade ännu en av våra kända författare, som hämtade inspiration i Öresunds kustlandskap och på Ven: Gabriel Jönsson, som föddes i Glumslöv 1892 och nu vilar med maka på dess kyrkogård. På gravstenen har han låtit ingravera:

"Själv sjöng jag blott en liten stund,
Sjung för mig evigt Öresund."

Artikelförfattaren fick 1946 besök av Gabriel Jönsson i sommarstugan i Segelstorp söder om Torekov

I ett anspråkslöst hus vid vägen ligger skaldens födelsehem, klätt i grå eternit, där en minnesplatta vid dörren upplyser om att ”Här föddes skalden Gabriel Jönsson, den 18 juli 1892”. I detta hus var det som hans far 1888 startade sin affär, sedan han på grund av en ryggskada i ungdomen tvingats överge sjömanslivet. Modern, Johanna Jönsdotter, var den som vid mannens bortgång övertog affärsrörelsen fram till 1942, då även hon gick bort. Nu blev det skaldens syster Dina, som fick ta vid. Då hade hennes bror blivit en känd diktare och här skyltades med ”Flicka från Backafall” som turistsouvenir. År 1976 lades rörelsen ner. I skyltfönstret kan man i dag beskåda dåtidens eftersökta varor som Persil, Tobaksmonopolets Kungsblandning och längre in i affären damkängor och bottiner, kexburkar och silltunnor och Kungsblandning och längre in i affären damkängor och bottiner, kexburkar och silltunnor och en prydlig plåtask med ”50 stycken Cigarillos Esquisites” av märket ”Orvar Odd” med mera. Bakom huset växer i sluttningen höga träd planterade av greve Posse i parken kring Maryhill och en annan bebyggelse tar vid, där det aldrig kom på frågan att använda eternit som fasadklädnad! På andra sidan breder Sundet ut sig med utsikt åt Ven. Det är det landskap som Gabriel Jönsson besjunger och som han var så fäst vid. På Ven låg också en filial till huvudaffären i Ålabodarna.

Lille Gabriel drömde om att bli sjöman, men modern ville annorlunda. Så sändes han till Helsingborg för att gå i läroverk och studera som den förste i släkten. Själv skriver han ”*Det är liksom ett krav hos mig, att när man tillhör en gammal släkt som aldrig förr yttrat sig offentligt annat än vid sjöförklaringar och på bönemöten, aldrig skrivit annat än skeppsböcker och brev till hustrun , så skall man ha något särskilt friskt och bra att säga, om man frivilligt ger sig ut i det offentliga.*”

I studentexamen kuggades han i Helsingborg men lyckades bättre i Malmö, skrev in sig vid universitetet i Lund och lämnade lärdomsstaden utan examen efter fem år för att bli journalist. Först var han vid Svenska Dagbladet och Stockholmstidningen, varefter han återvände till Skåne och Sydsvenska Dagbladet. Han debuterade 1920 med diktsamlingen ”Flaskpost” med motiv från Ålabodarna. Denna första samling skulle följas av flera andra, varav ”Mina skepp” även har motiv från Ålebodarna men också dikter om bondelivet. I boken ”Kustlandskap” (1941) är det Öresunds kustlandskap som figurerar.

Ön Ven, som han ofta skulle återkomma till, blev en av hans kanske mäktigaste inspirationskällor med stjärnor som lyste lika klart som på stjärnskådaren på 1500-talet, Tycho Brahe. Sin nya förläning beskrev denne så här: ”*Som ett berg reser den sig i höjden och slutar upptill som i en platå. Läget på ön är vackert och lämpligt för astronomiska observationer! Ven är icke bergig utan mycket bördig. Boskapsskötseln är betydande...”!* Vad vädret beträffar, stämmer det rätt väl med hans meteorologiska dagbok, en dag 1593:” *Nordvest, smuk Solskien, dog blessendes”.* Hur stor Tycho Brahe än är i vetenskapliga sammanhang, så visade han sig som en bondeplågare

I Husvik under en stor ek, som hennes son planterade, hade mamma Jönsson sin affärsrörelse i filialen till huvudaffären. Här hyrde hon även ut till sommargäster i huset intill. Härifrån har man fri sikt mot Ålabodarna och hemmet. Själv puttrade Gabriel , iförd basker runt på Ven på sin moped under senare år. Han bodde i ett rött tegelhus med kornblå dörr. Där diktade han:

Här svallar Sundet med ljusa stränder
Liksom en gryende landevej.
Här vilar Ven mellan milda händer, och
vågen viskar från tvenne länder:
” Jag älskar dig” och Jeg elsker dig.”

Gabriel Jönsson blev en av de första ledamöterna i Skånska Akademien. Vidare kan nämnas, att han fick ge namn åt ett pågatåg.

Källa: Visiter vid Sundet av Magnus Engberg

Ett levnadsöde

Thore Brogårdh

Han föddes i Göinge, fick en hastigt avslutad skolgång och reste som ung till Amerika. Här får vi ta del av hur snapphaneättlingen Jöns Torkelsson med hjälp av driftighet och hårda nävar tog sig fram i livet.

Jöns blev hans namn, och han föddes den 15 december år 1864 (död 19 september 1957) i en backstuga på ”Turlabackarna” i Verums socken (Göinge). Modern hette Elna (f. Tufvesd. 27.9 1837 d. 24.8 1924), och fadern Torkel Persson (f. 7.4 1831 d. 5.12 1891). Det var på ett fattigt torpställe Jöns växte upp, där familjen bestod av nio medlemmar. Föräldrarnas skyldighet att göra vissa karla- och vissa fruntimmersdagsverken på Björkeberga och Skeinge, för att behålla brukningsrätten, var både kroppsligt och ekonomiskt betungande. Övriga dagsverken gjordes mot lön. För Torkel betydde detta 50 öre för en 14 timmars arbetsdag och för Elna en tolvskilling. Men då var det också en förutsättning att arbete stod att få. Torkel var även träsko-

och stegmakare, och med häst och vagn ställde han sina färder neråt Skåne eller mot Sölvesborg för att avyttra sina alster. Där köpte han sill som han sålde på hemvägen, och detta gav honom en extra slant i penningpungen. Elna och Torkel var inte gifta, när det första barnet kom till världen. Kyrkoherde Cederschiöld kallade detta för ett okristligt hjonelag, och ett sådant var inte förenligt med god kristen sed, och han kunde därför ej förena dem i äktenskapets boja. Följden blev att Torkel och Elna fick fortsätta sitt hjonelag utan prästens välsignelse. Men menade de, nog fanns det väl hopp om, att den där Cederschiöld, som var till åren kommen, snart skulle lämna plats åt någon yngre med bättre tankar.
- Men han blev ännadryg den loje fan," sa Jöns, så far och mor fick vänta ända till år 1874 (13 juli). Och då hade de hunnit skaffa sig ytterligare fem glyttar. Men ett är då säkert, de ungarna såg min själ precis likadana ut som de två andra, som var födda i äkta säng.

Foto: John Torkelsson

Jöns Torkelsson vid ett besök ute i Turlabackarna i Verum, vid resterna av det gamla barndomshemmet

Vid sju års ålder började Jöns i skolan. En dag fick han en "glyttakniv", och den där tog han förstås med sig. När han så satt där på skolbänken, tänkte han bara på sin fina kniv och hur han skulle kunna prova den. Nu var han en kavat och orädd unge av sin tid, och vad var då naturligare än att följa stundens ingivelse. Framför honom satt en "gräbba" med långa flätor. Jöns högg tag i den ena flätan, och med kniven i högsta hugg skar han av den. Att skärpan på kniven var bra, kunde inte förnekas. Men när Jöns fick flätan i handen, började jäntungen skrika för full hals. Läraren, som inte kunde undgå detta ramaskri, kom i rappet ner till Jöns och gav honom tukt och Herrans förmaning. Efter 36 hårda örfilar och med en rejäl spark i baken for den lille "heren" ut genom skoldörren, och som avskedsord skrek läraren åt honom:
- Kommer du hit igen din lymmel, så slår jag ihjäl dej!

Med dessa ord ringande i sina öron ansåg Jöns att bättre framtidsutsikter borde finnas. Därför lovade han sig själv, att dit skulle han då aldrig mer sätta sin fot, jo kanske, men då för att ge läraren ett varmt tack för senast. Skolgången fick därmed sin ändalykt, och att detta blev ett handikapp för Jöns resten av livet kan man förstå. Visserligen lärde han sig att läsa av sina syskon, så att han kunde följa med något så när. Som liten plockade han kottar, fem öre per hl. var förtjänsten, och då fick han och syskonen klättra högt upp i granarna för att nå den eftertraktade varan. Trots att Jöns växte upp under fattiga förhållanden, med försakelser och svåra umbäranden, fostrades han till en personlighet med en stark viljekraft, och han krusade inte för någon. Men när det gällde föräldrarna, hyste han stor vördnad och respekt för dem. När Jöns blev 18 år gammal, beslöt han sig för att fara över till det förlovade landet i väster. Där ute skulle han söka lyckan och rikedomen, och Jöns berättade:
Som fattiga emigranter gick jag och en åtta andra likar hemifrån tidigt en söndagsmorgon. Målet var Halmstad, och vägen dit var både krokig och lång. Genom Smålands skogar över Markaryd kom vi så in i Halland. Här minns jag att det var några jädrans branta liar, innan vi äntligen skymtade slättlandet och staden Halmstad. Det var först framemot eftermiddagen vi kom fram, och då drog vi oss ner till hamnen. Jag frågade en skeppare, om han visste någon skuta, som skulle gå till Göteborg. Nu hade jag en jädrans tur, för just hans båt skulle dit och det på momangen. Två riksdaler av var och en begärde han för båtfärden, en för högt tilltagen resekostnad tyckte vi. Hela färden till Amerika kostade endast 80 kronor, men så var det också på en båt för endast emigranter, där vi bodde under däck och låg i halm.

I ett knyte hade vi bröd och fläsk, och det var mat för överfarten. Men till Göteborg skulle vi nu och pengar till amerikaresan hade jag för min del tjänat ihop nere på potatisfälten i Skåne. Vi kom mycket riktigt till den stora hamnstaden, men där visade det sig att avfärden till Amerika skulle ske först om någon vecka. Nu fick vi emigranter inte gå och slå dank på göteborgsgatorna, utan vi blev helt resolut transporterade upp mot trakten av Trollhättan. Där fick vi hjälpa till vid ett tegelbruk med att bära tegelsten, och för detta fick vi maten. Men jag förstod ju ganska snart, att detta arbete var föga nödvändigt. Det var helt enkelt ordnat för att hålla oss ifrån ett lösdrivande på stadsgatorna. Ty när vi hade burit bort all teglen, då stegade jag fram till tegelmästaren och sa:
- Ja, eftersom vi nu har burit bort all teglen, då blir det väl att åka till Göteborg?
- Ah fan heller, fick jag till svar, då får ni allt sätta i gång och bära tillbaka den igen.

Men tiden gick, och slutligen kom det besked från Göteborg, att vi med det snaraste skulle infinna oss vid båten. Vi var ju holians många, men den båt vi skulle åka med var kusligt liten. Färden över blev därför rent jäklig. Det spyddes och ojades på både överdäck och underdäck, och själv mådde man illa av bara fan. Nåja, via Hamburg och Hull kom vi efter några veckors resa äntligen fram till New York. Men här, i det förlovade landet, blev det inte något lyxigt mottagande precis. Nej, vi stuvades in i godsfinkor likt kreatur och så skickades vi i väg till de olika destinationsorterna. Jag skulle till Minnesota, och dit var det en jädrans lång resa. Jag hade ju en morbror där, strax norr om Minneapolis, Begley hette byn. Framkommen stod man nu och kände sig helt ensam i ett okänt land, men som jag då tänkte, att har man bara käften med sig så kommer man väl alltid nånstans. Jag knegade åstad till gubben, morbror min, men det var då inte någon dollarmiljonär med lyxvilla jag kom till. Gubben bodde nämligen i en primitiv koja långt ute i skogen, och där kunde ju inte en annan fan bo. Redan morgonen därpå var det jag, som gav mig åstad. Turligt nog fick jag plats hos en norsk farmare i samma by. Det blev mat och några cents i lön. Nu stannade jag inte där så länge, nej, man sporde ju om andra mera lönande sysselsättningar, så jag tog plats vid järnvägsbygget, som började i Duluth. Där fanns det folk så det kryl-

lade, en jädrans massa italienare och så ett hundratal svenskar.

Så fort jag blev 21 år gammal, fick jag amerikanskt medborgarskap och därmed en bit jord av amerikanska staten "'Homestaed", som vi sa. Det var år 1885, och det blev i Begley. Här hade man ju liksom anknytning från ankomsten, och här började jag nu som nybyggare. I Begley var det andra takter än här hemma i det fattiga Göinge. Redan på tredje året fick jag skördar så stora, att jag sålde vete för 3000 dollars. Då bestämde jag mig för att åka hem och hälsa på ett tag och tänkte samtidigt klå upp den "dromen" till lärare, som gav mig de där många örfilarna. Jag kom hem, men i fan heller, läraren var då så pass gammal och skröplig och hade väl dött om jag bara tatt honom i näven, så jag lät det kräket vara. Jag åkte åter "over there". Strax efter skickade jag litet dollar till några av mina syskon, så att även de kunde komma över. Min bror Svante (utfl. 1.5 1888), eller Svan, som han fick heta där ute liksom Janne (utfl. 24.2 1888), eller Jack, som han sedan kallades, kom över. Min syster Mathilda fick jag också över, (2.2 1900, men återkom till Sverige och Stoby 16.10 1914) medan bror Per kom tidigare (2.6 1887). Alla kom upp sig, som det heter. De blev ägare till farmar och lyckades väl.

Nu hade jag också satt i gång ett sågverk på mina ägor, där jag sågade upp timmer till bräder och byggnadsmaterial. Av det där byggde jag bl.a. en saloon i samhället, som var på stark frammarsch. Mina bröder och jag uppförde dessutom en saloon i Shevlin, den sålde vi däremot efter något år. Vi byggde även ett hotell i Begley. När jag var 36 år gammal, överlät jag min farm och ägnade mig helt åt saloonen. Det var en bra affär, så där fanns det pengar att tjäna. Men det gällde också att hålla ordning och reda i bygget, och för det där hade jag deponerat 500 dollar hos myndigheterna. Nu var min bror Svan sheriff i samma distrikt, så vi fixade snart till lag och ordning efter bästa sätt. Ja, inte för att jag sköt med revolver i vilda västernstil, fast att det låg nära till hands, men nog fick en och annan saloonbesökare en sinkadus, när stämningen blev för våldsam. Jag hade en hederlig knölpåk, och var det någon, som störde ordningen, då drämde jag till den fan i skallen så han tuppade av. Sen var det bara att tippa ut honom på gatan, där kamraterna fick ta hand om honom bäst fan de ville. Det var inte någon barnkammare precis. Ibland kunde det gå allt för vilt till väga, och då fick man ta till storsläggan.
Om någon djävla tölp då tuppade av på riktigt, så var det inte min sak. Efter en sådan kalabalik, brukade jag samla ihop tappade revolvrar och knivar och lägga i en "vigakorg". En gång i månaden blev korgen i regel fylld, och då kom det en järnhandlare och köpte skitet för en femtan dollar.
Jag kan nämna, att det var förbjudet att sälja sprit till indianerna, men jag bjöd på detta bakvägen. Jag blev därför god vän med rödskinnen, och jag lärde mig även att tala lite på deras eget språk. Att det var bra att stå på god fot med dem, fick jag själv erfara. Så snart det öppnades en ny saloon i byn, då skickade jag bara indianerna till sheriffen, bror min, där de anmälde att de köpt sprit på den nyöppnade saloonen. Vips drogs licensen in där, och så var man åter ensam herre på täppan.

Det var stora pengar i omlopp på saloonen. När skogsarbetarna kom ner till byn, hade de i regel varit ute och arbetat under ett halvt års tid. En tusen dollar var därför inget ovanligt att var och en hade samlat ihop, som det sedan slogs runt på. Jag tog

Foto ur Thore Brogårdhs arkiv

Utanför Jöns Torkelssons saloon i Begley. Jöns står till höger i vitt förkläde med en bricka i handen. Systern Mathilda håller honom på axeln. Till vänster om pojken står brodern Per.

hand om pengarna, som sed var. På den svarta tavlan skrev jag upp deras namn och tillgodohavande, och de stackars djävlarna söp och levde om. Du vet ju att där fyllet går in där går vettet ut. Dollarna rullade och spriten flödade, och jag fick ändra på tavlan allt som oftast. En del pengar använde de till bordellerna, som låg strax i närheten, men öl och brännvin smakade nog bättre. Ibland var det någon, som "kalla upp huset", som vi sa. Då bjöd man tvärt över alla vänner på saloonen. Sådant tog hårt på kontot, men vad fan gjorde det. Pengarna var ju mina och när dollarna var slut, bjöd jag dem kredit. Men se, det ville de inte ha. Nej, då begav de sig i väg på en ny arbetsrond. Ja, att saloonen var bra, det är inte tu tal om annat, men efter en del år, bestämde jag mig för att resa hem till Sverige för gott. Jag var då nära 40 år gammal, och pengar hade jag så det räckte.
En gång, när jag träffade bankdirektör H ... här i Osby, berättade jag för honom, att när jag skulle hämta ut 25 000 dollar i min bank i Amerika, höll den på att gå omkull. Då tyckte han förstås, att hans bank var holians så stor för han sa:
- Då var det väl en liten bank, som Torkelsson hade sina dollar i?
Men då upplyste jag honom:
- Ja, det var ungefär en sådan där djävla liten låda, som du är på här i Osby, med en sex knoddar bakom disken.
Han gick sin väg, och inte krusar jag några osbybor.

Det sista var nog så sant, Jöns var och förblev sin egen herre. Enligt släkttraditionen lär han ha härstammat från Uggleherarna i Glimåkra, snapphanarna med urgöingskt blod i sina ådror. Det ligger kanske något i det, att han också kallades för "Uggle Jöns", hans farfar "Uggle Per" och dennes barn "Uggleungarna". En gång berättade Jöns, att när han och hans syskon som barn satt och spelade kort, då använde de sådana

pengar, som skulle vara från loshultskuppen 1676. Jöns' farfar lär också ha vetat var pengarna fanns nergrävda. Men när Jöns en dag frågade honom efter gömstället, fick han till svar:
- Det får du aldrig veta here, för då blir vi alla olyckliga.

Att Jöns var karl för sin hatt, och att han alltid hade ett rappt och fränt svar till hands, det känner säkerligen mången till. Det berättas att en gång, när han mötte kyrkoherde .... i Osby, hade denne sagt:
- Jag tycker mig aldrig se Torkelsson i kyrkan.
- Nä det tror fan det, när jag aldrig är där.
Under en fisketur på Drivån i Osby, föll Jöns en dag överbord. Han ropade på hjälp, och då var det någon av dem, som samlats vid åkanten, som skrek:
- Ta't lugnt Jöns, så ska vi hämta brandkåren!
- Nä för fan! skrek Jöns, tycker du inte att jag fått vatten nog din djävul?
När Jöns en gång skulle närvara vid en lantmäteriförrättning, satt statens herrar där i all sin prydno i samlingssalen. In stegade Jöns med hatten på huvudet och satte sig på en stol. Då påpekade en av de fina herrarna:
- Här tar man av sig hatten!
- Ah fan heller. Hatten sitter inte i vägen för någon, så den blir där den är.
- Ni skulle nog ha stannat kvar i Amerika gode man, för där har de gangsters.
- Ja, det må de ha för det har vi här också. Men det är den skillnaden, att i Amerika stjäler de vad de vill ha, men här försörjer svenska staten de djävlarna.
En gång frågade prästen:
- Nå, har Jöns någon bibel?
- Jo, jag fick en av min gamla mor, stor som en margarinlåda, men den slängde jag ute på prärien, och det har gått bra ändå.

En episod från Amerika, som Jöns gärna berättade om var, när han blev biten av en björn.
- Ja, sa Jöns, en gång, när vi var på jakt söder om sjön Lower Red Lake, hade vi byggt en koja i skogen. Jag skulle bara gå och hämta några pinnar till uppeldningen, så därför lät jag bössan stå kvar i kojan. Men rätt som jag gick där, hörde jag ett ruffande ljud bakom mig. När jag vände mig om, stod det en stor grisslybjörn på bakbenen framför mig. Nu, tänkte jag, är mitt sista blad skrivet, men snabbt som fanken klättrade jag upp i ett träd alldeles i närheten, och björnen följde efter. När den var precis i hälarna på mig, gav jag den en sinkadus på nosen med foten så den kasade ner. Men den kom igen den dromen. Då upprepade jag manövern, och när den kom för tredje gången, bet den mig i hälen rakt genom skinnstöveln och in på bara skinnet. Ja, jag har ett ärr där än i dag som minne. Men hur det var, lyckades jag få den att åka ner igen. Under de där nerskjutsningarna hade barken nästan helt skalats av genom kolossens tyngd. Stammen hade därmed blivit hal som en ålakusa, och det blev min räddning. När jag nu tittade bort mot ett annat träd, fick jag syn på två små björnungar, och då hade jag genast förklaringen till björnmammans aggression. Björnungarna kravlade sig ner så småningom, och så lunkade trion i väg, och jag linkade tillbaka till kojan. Sen den dagen var jag aldrig ute i markerna utan min bössa.

En annan jaktdag i samma skog, kom det helt plötsligt en stor gul hund springande. Jag sköt den med en gång, övertygad om att det var en vild hund på drev efter en hjort. Senare på dagen, när jag och mina jaktkamrater satt i kojan och åt, rycktes dörren hastigt upp och in stövlade en grovlemmad djävla stor buse iförd pälskläder och skrek:
- Vem av er var det, som sköt min hund?
- Det var jag.

Knappt hade jag svarat honom, förrän han tog upp sin Winchesterbössa och gjorde en snabb mantelrörelse och la an mot mig. Men min bror var snabb som blixten och vred bössan ur hans händer och tömde magasinet. Karlen tog då genast till flykten. Ja, det var vildmarkens oskrivna lag, där var och en fällde sin dom. Vi ställde bösssan mot ett träd, när vi for därifrån. Kanske han hämtade den, slutade Jöns.

Källa: Boken "Kring en gammal riksgräns" av Thore Brogård

Innan kanalen byggdes

Bertil Wilhelmsson

Foto: Bertil Wilhelmsson

Arvid Jönsson

Hösten 1991 fick han syn på en artikel om att Nordiska Museet anordnade tävlingen "Bondeminnen". Då skrev Arvid Jönsson i Gryttinge vid Trolleholm sitt livs historia och blev belönad med andra pris. Byahornet har träffat Arvid som här berättar om sina pojkår i Ljunghusen på Falsterbonäset.

Jag föddes i Ljunghusen på ett ställe som hette Ljungsäter i Rängs församling och var yngst av sex syskon. Min mor dog en vecka efter min födelse. Ljungsäter var ett kustsanatorium som låg där nu Falsterbokanalen går fram. Här vistades tuberkulossjuka om somrarna.
Min far Nils Jönsson var född i ett mindre torp i Göinge. Han drog sig ner emot slättten och arbetade på olika gårdar. När han 1912 blev änkling första gången flyttade han till Svalöv och arbetade på utsädesföreningen i deras trädgårdsanläggning. År 1918 svarade han på en tidningsannons. Ljungsäter behövde en trädgårdsmästare och han fick platsen.
Far arrenderade en gård intill sanatoriet. Gården var vinkelbyggd i tegel och där var plats för två hästar och fyra kor samt hade några svinakättar. Husen finns kvar ännu på Västra Kanalvägen men är ombyggda. Far hade till att börja med två kor men det

Ur Arvid Jönssons fotoalbum

Skolvägen

lönade sig inte så han gjorde sig av med dem och vi hade bara kvar hästen
Marken var dålig men far specialiserade sig på sparris som såldes till restauranger i Malmö och det gick faktiskt också sparris ända upp till Stockholm. Vi gödslade mycket med tång och hönsen fick då mycket sysselsättning eftersom tången innehöll snäckor och smådjur. Men där var också mycket ogräsfrö, vilket var en nackdel.
Där var rätt långt till närmaste grannarna. Jag kommer ihåg Anders Göransson och hans barn Olof och Maria. Anders satt alltid vid fönstret med en massa rockar på sig. Hans hus är idag borta, men det låg efter kanalkiosken. Olof var fiskare och körde omkring och sålde fisk och Maria arbetade hos oss i trädgården.

Jag och mina syskon gick i Kämpinge skola och vår skoleväg var längs stranden av Kämpingebukten. Det var en bister väg, kall och blåsig, men intressant med allt skräp som flöt iland och ibland hittade vi bärnsten. Kämpinge by var fiskeläge och hälften av innevånarna sysslade med fiske. Jag har inga glada minnen från skolan. Vi hade en lärarinna som snarare skulle ha varit djurtämjare. Hon var nåt sjujäklig och hade förmågan att dela ut sitt humör efter barnens klasstillhörighet. De sämst lottade fick ta emot det värsta. Hon kunde inte direkt undervisa och fattade vi inte så började hon skälla och gala. Och rottingen kunde gott användas, det fanns det ingen lag emot.

Jag konfirmerades den 30 april 1939 i Stora Hammars kyrka. Min konfirmationsutrustning kostade ungefär 100 kronor i en herrekiperingsaffär i Malmö som hade realisation. Pengarna kom från en bankbok där far hade satt in pengar för det arbete jag hade utfört hemma i trädgården under pojkåren.
I samband med min konfirmation började vi diskutera vad jag skulle syssla med. Jag hade fått i huvudet att jag skulle ut och köra häst. Jag kunde alla byns hästar, hörde när de kom och vilka de var. När jag gick och läste fick jag reda på att Kommungården skulle ha en ny dräng till våren. Denna gård ligger fortfarande i södra kanten av Rängs by och heter numera Solsäter.
Jag tog dit och träffade föreståndaren. Kommungården drevs som ett jordbruk och var hemvist för sådana som inte kunde klara sig själv i samhället. Så där var tre mannar som var intagna och de skötte bl.a.nötkreatur och svin. Jag minns att en av dem hade varit i Amerika och hade där fått solsting och blivit hemskickad till Rängs församling. Det var fattigvården som basade över verksamheten.
Mannarna bodde i boningslängan och var och en hade eget rum, men det var mer som smala kättar. Där var också bostad åt föreståndaren och hans familj. Hans hustru och dotter skötte matlagningen till de intagna. Själv bodde jag i drängkammaren, som var möblerad med bra sängkläder, ett bord, två stolar, ett stort skåp som garderob, matta på golvet och ett oljetryck på väggen. Rummet var försett med en kamin som eldades med ved och torv. I en liten förstuga intill fanns det ett tvättfat samt en hink för vatten och

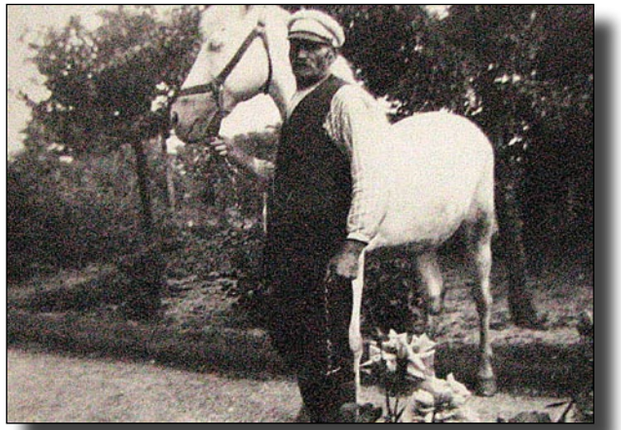

Far och Munther

Sådd

Bilder ur Arvid Jönssons fotoalbum

Ljungsäters sanatorium

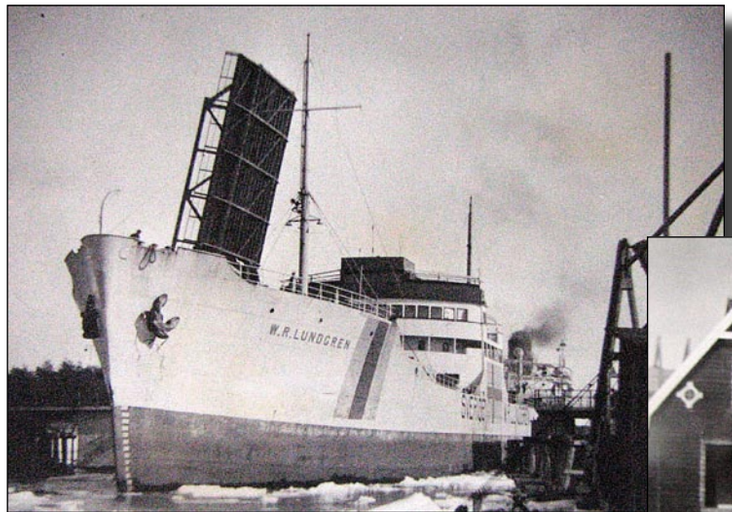

Bron öppnas

Rivning av Ljungsäters köksbyggnad

en handduk som byttes en gång i veckan.

På Kommungården fanns fyra hästar, två stora rejäla ardenner av grov typ och dessa sköttes och kördes av föreståndaren. De två andra var mindre ardenner, en fux och en skimmel, som jag körde. Det blev åtskilliga mil man gick bakom hästarna. Det var sed att stanna och pusta hästarna fem minuter per timme. Ofta blev det vid något gärde till ett annat jordbruk, där deras dräng körde samtidigt och även denne stannade upp och pratet kom igång. Föreståndaren var ofta med och körde samtidigt och när vi stannade upp för att vila, kunde han tala om sin ungdom. Särskilt roligt var det att höra om hans liv som dragon i Ystad, både det glada livet men även det råa militärlivet.

Första gången jag hörde talas om kanalbygget var 1939. Beslutet om en kanal togs mycket snabbt och berodde på att tyskarna hade minerat utanför Falsterbo. I januari 1940 började man hugga ner skogen och sanatoriet fick rivas eftersom det låg mitt i vägen för bygget. Far var pensionsmässig och flyttade till min bror som byggde ett hus i Ljungskogen.
Sedan kom holländare med mudderverk och sandsugare och började ute vid Öresundssidan. Sandsugarna burrade förfärligt och hördes ända upp till Räng.
Man arbetade med bygget dygnet runt och omkring 1943 var kanalen färdig. Den första bron var Knippelsbro, en gammal sak från Köpenhamn. Sen kom den bron som är där i dag.

Jag slutade på Kommungården och flyttade till Dalköpinge öster om Trelleborg. En hel sommar satt jag på en stege och lade ut 20 000 spån på ett tak som skulle läggas om. Och nästa år planerades omläggning av en annan länga. Då tänkte jag att jag inte skulle vara där och flyttade till Södra Virestad på slätten. Nu hade jag lämnat min barndoms bygd och resten är en annan historia.

Ur Arvid Jönssons fotoalbum

Kommungården som den såg ut före 1985. Drängkammaren till vänster och boningshuset till höger

Rånmordet i Ignaberga

Mats Pettersson

Häradsrätten i Röinge dömde i september 1843 förre pionjären Sven Palm att som bot mista livet medelst halshuggning.
Med hjälp av kyrkoherden Gunnar Wallins enträgna arbete med att uppleta och tolka rättegångsprotokollen har omständigheterna kring detta ohyggliga rånmord kunnat kartläggas.

Ladufogden på Skeinge säteri Per Nilsson (Lafodaperen) har berättat att en person i mars 1845 på vägen vid Torstorp i Verums socken hade mött frånskilda hustrun Sara Tuvesdotter och hennes 13-åriga dotter Elna som då var bosatta i en backstuga i Gubbarps utmark. På frågan om vart de var stadda svarade flickan:
- Vi sko te Röinge. I da ska doi hogga hudet au far.
Bakgrunden till detta drastiska uttalande var att flickans far, förre soldaten, artilleristen och pionieren Sven Palm, under rannsakning på tinget i Västra Göinge 1843 och därefter genom beslut av Skånska hovrätten och slutligen i januari 1845 av Kongl Maj:t hade dömts att mista livet genom halshuggning.
Skånska Posten skriver den 8 februari 1845 att Sven Palm tillsammans med förre husaren och smeden Nils Roth: *med berådt mod att skada göra gått hem till f smeden Torkel Rosengren på Ignaberga skog och i dennes hus, efter försök att avtvinga Rosengren penningar, med knif tillfogat Rosengren i halsen så svår skada att han genast aflidit ….*
Händelserna som resulterade i dödsfallet i Ignaberga var kulmen på en lång rad stölder, rån och misshandelsförseelser som genomfördes åren 1842-1843 på olika håll i Västra Göinge av fästningspionjärerna Sven Palm och Gustaf Liljeberg samt förre husaren och smeden Nils Roth.
Samhällets slutliga uppgörelse med Sven Palm, i närvaro av hans egen dotter och den frånskilda hustrun, ägde rum på Röinge avrättningsplats onsdagen den 12 mars 1845. Skånska Posten skriver den 19 mars: *F d Pionieren Sven Palm, hvars underdåniga nådansökan blifvit afslagen undergick den 12 dennes dödsstraffet å afrättningsplatsen vid Röinge.*

Sven Palm var född 1810 i Grantinge i Stoby socken av torparen Pehr Jernberg och Pernilla Pehrsdotter. Han hade lämnat hemmet 14 år gammal för att tjäna som dräng först i Fjärlöv och sedan hos smeden Bohman på Wanås. Han enrollerades 1828 som soldat vid Norra Skånska Infanteriregementet och blev ett par år senare artillerist vid Wendes i Kristianstad. Efter drygt sju år där blev han som bestraffning överförd till pionjärkåren vid Karlsborgs fästning på grund av rymningsbrott och kronomunderingspersedlars förskingrande.
Sven Palm hade under åren sedan han tog värvning som artillerist inte gjort sig förtjänt av epitetet duvunge. I slutet av augusti

1837 häktades han för stöld av en blå klädesrock från en garvare Emitslövs socken.

Palms tjänsteförteckning innehåller en rad undergångna bestraffningar: sex dygn i ljust låst rum för fylleri och oljud 1830, sex dygn i ljust rum för oanständigt uppförande 1836, sex dygn i mörkt rum för fylleri och försummelse i tjänsten 1837. Vidare antecknas att han 1833 fått 28 dagars fängelse vid vatten och bröd för dubbelt horsbrott och att han rymt från regementet den 12 augusti 1837.
När han avtjänat sin ”Capitulationstid” i Karlsborg, som varade i fyra år och två månader återkom han i maj 1842 till Kristianstad där han någon tid uppehöll sig med arbete. Pastor Dahlström i Karlsborg intygar att Sven Palm: … *uppförde sig här redligt men ostadigt; sade sig hafva varit gift och blifvit lagligen skild från sin hustru.*

Sven Palm hade i december 1828 ingått äktenskap med Sara Tufvesdotter (född 1802 i Gubbarp, Verums socken). Äktenskapet upplöstes 1836 genom skiljobrev från domkapitlet sedan Sven Palm och hustrun Sissa Jönsdotter i Grantinge i mars 1833 av häradsrätten dömts till 28 dagars fängelse på vatten och bröd samt böter för horsbrott. Enligt egen utsago på tinget hade Palm mellan sistlidne Michaeli (vid månadsskiftet sept-okt) och jul flera gånger vid Skogsbro i Stoby socken haft köttslig beblandelse med Sissa Jönsdotter (som var hustru till torparen Sven Wållemasson). Sissa nekade först till detta, men erkände senare efter olika vittnesutsagor. Ett av dessa vittnen uppgav att då hon för att sätta eld i spisen gick in i det rum som Palm lånat för övernattning: … *iakttagit att Sissa Jönsdotter och Palm legat afklädde tillsammans under sängtäcket, äfvensom Palm sedan till vittnet yttrar att det var lycka att vittnet ej vid inkomsten i rummet haft ljus med sig ty*

Foto: Mats Pettersson

Sara Tufvesdotters backstuga i Gubbarps utmark. Återuppbyggd på 1980-talet.

vittnet då tagit Palm på gjerningen.
Även Sissa Jönsdotter fick skiljobrev. Hon gifte 1839 om sig, med Kungl Maj:ts nådiga tillstånd, med torparen Sven Persson i Ballingslöv.

Under sin tid i Kristianstad hade Palm blivit bekant med en annan f d pionjär vid namn Gustaf Liljeberg. Denne var född i Göteryds socken i Kronobergs län av soldaten Lars Lang och Sissa Svensdotter. Efter drängtjänst bl a i Kulhult i Visseltofta socken blev han värvad artillerist vid Wendes. Drygt sju år senare hade han som bestraffning för förskingring av kläder blivit överförd till Karlsborgs fästning. Liljeberg vistades på fästningen i fyra år och fyra månader fram till maj månad 1842.
Dessa två kumpaner begav sig våren 1842 norrut på långa vandringar med brottsliga syften. Sovande i en lada på Kulhultstorp greps Liljeberg för ett rån med knivskärning som han dagen förut hade begått på allmänna vägen mellan Kulhults torp och Sjöalt i Visseltofta socken. Sven Palm sägs ha deltagit i rånet men undkom utan att bli gripen. Dock framkom vid en senare rannsakning att Palm vid samma tid i Kulhult knivhotat och rånat en vägfarande bonde på en bankosedel om tre riksdaler. Eftersom Palm inte påträffats konstaterade häradsrätten i utslaget den 20 februari 1843 att Liljeberg emot sitt nekande – oaktat de besvärande omständigheter som mot honom förekommit – icke kunna till ansvar i målet fällas.

Under tiden som Liljeberg satt häktad och blev rannsakad hade Sven Palm fortsatt att vandra norrut i landet till Jönköping där han slog följe med en annan f d artillerist som hade rymt från Karlsborg och på väg mot Göteborg blev de gripna för stöld av kläder och avtjänade tre dagars enkelt fängelse i Jönköping. Med av länsstyrelsen utfärdat pass för resa till Kristianstad gav han sig iväg söderut – men till Karlskrona i stället. Han arresterades i närheten av Ronneby och fördes därefter till Kristianstad. Lördagen den 6 maj 1843 släpptes Sven Palm och två andra ”correctionister” från Kristianstads fästning med förbehåll att de inom en månad skulle skaffa sig s k laga försvar, dvs ta tjänst och inordna sig under en husbonde. Genast då de nådde fram till Önnestads backar inleddes emellertid en ny serie med stölder och rån som till slut resulterade i ett rått dråp i Ignaberga.

På urtima ting i Röinge den 22 maj 1843 uppropades rannsakningsmålet mot f d pionieren Sven Palm och smeden Nils Roth. Brottsrubriceringen mot de två häktade männen var ”*erkända stölder och förövat dråp”*. De personer som utsatts för stölderna var mamsell Benedicta Andersson på Önnestads backar samt torparen Hök och hemmansägaren Ola Tuvesson i Grantinge. Den dräpte var 74-årige torparen och f.d. smeden Torkel Rosengren i Ignaberga skog. Hos mamsell Andersson försvann åtta fruntimmersklänningar, en blå vadmalskappa och ett gammalt lakan. Denna stöld förövade Palm tillsammans med de två icke namngivna följeslagarna. Vid ett senare besök hos torparen Hök i Grantinge hade Sven Palm efter att de gemensamt tagit ett par supar stulit hans halskläde.
Det stulna godset såldes till en bondhustru i Fjärlöv för 2 riksdaler och 24 skillingar samt ett löfte att han senare skulle få matvaror och brännvin för att bli helt gottgjord. På frågan om varifrån kläderna kom uppgav Palm att de tillhört hans avlidna hustru. Därefter övernattade Palm hos en bekant i Fjärlöv och den efterföljande natten sov han hos sin bror häradstjänaren Gunnar Berg i Röinge.

Följande eftermiddag kom Palm till förre smeden Nils Roth i Ignaberga. Denne var född i Vinslöv 1793 av smeden Anders Herrström och hustrun Anna Pehrsdotter och hade gått i smedlära tre år hos Rosenquist i Kristianstad. Efter tio år som husar tog han avsked för att under nio års tid arbeta som smed i Ignaberga. Sedan var han torpare och gårdssmed under Hässleholmsgården fram till 1842 då han avskedades på grund av inbrottsstöld från sin husbonde ryttmästare Ehrenborg. Roth straffades med 15 dagars fängelse på vatten och bröd och flyttade därefter tillbaka till Ignaberga. Protokollet beskriver hur det gick till då Sven Palm och Nils Roth träffades i Ignaberga: *Anländ till Roths hemvist yttrade Roth att han skulle bygga sig en smedja, men att han dertill behöfde både penningar och matvaror åt arbetarne. Roth och Palm satte sig att supa, hvarunder Roth ytterligare beklagade sig öfver brist på penningar och föda, då Palm yttrade till Roth att lättaste sättet att åtkomma sådant vore att stjäla detsamma och tillfrågade Roth om han ville gå med till förbemälte Ola Tufvesson i Grantinge kunde de derstädes genom stöld erhålla både det ena och andra, emedan Ola Tufvesson vore en förmögen man. Roth ansåg förslaget godt i följd hvaraf Palm och Roth begåfvo sig natten*

emellan den 9 och 10 dennes (maj 1843) kl vid pass 11 till Grantinge och medtog Roth en tälgkniv och mindre hoftång att begagna i händelse de behöfde att bryta sig in i huset.

Vid inbrottet hos Ola Tufvesson stals ett ankare brännvin, en ister, ett berett kalvskinn, ett par helullstrumpor, två silkedukar och två bomullskläden. Vid återkomsten till Roths bostad på morgonen åtskiljdes kumpanerna. Palm lämnade huvuddelen av det stulna åt Roth och tog själv hand om strumporna och silkedukarna. Sven Palm ämnade sig åt Kristianstad för att söka arbete. Efter att han redan hos krögaren i Ignaberga lyckats sälja det stulna återvände dock Palm till Roths bostad med pengar på fickan. Smeden Roth tyckte att de skulle försöka skaffa mer pengar genom att hemsöka smeden Rosengren, som hade mycket pengar, men också var känd för att ha ”skjutgevär” i sängen om nätterna.

Foto: N M Martell 1917

Häradsfängelset i Röinge som i dagligt tal benämndes ”Röinge hodda” I övre våningen fanns det bl.a bostad åt profossen (häradstjänaren) Nedre våningen var delvis ingrävd i en backsluttning. Några meter från byggnaden stod spöpålen, en av ek nergrävd stolpe. Häradshäktet revs omkring 1918, varvid murverket användes till makadam. I detta häkte har snapphanar och andra brottslingar förvarats. Avrättningarna förekom på galgbacken, vars stupstock låg vid backens fot. Den sista avrättningen verkställdes den 25 maj 1866. Här bildades då spetsgård
Fångehuset och profossens stuga fanns äldsta tid inuti eller nära intill huvudbyggnaden (dvs tingshuset). I ett mål från 1704 framgår t ex att detta häkte var av trä. År 1724 uppfördes det ett stenhus till fångarnas förvaring, Röinge hodda, som stod i nära 200 år. Skampålen, som förut haft sin plats invid tingshustrappan, flyttades 1724 till hoddan. Galgen stod rest vid Galgbacken på Läreda bys mark. Till den utstämplades kraftiga ”eketräer”
Idag är Röinge en villabebyggd östra ” förort” till Hässleholm
Källor till bildtexten: ”Kring en gammal riksgräns” av Thore Brogårdh och ”Västra Göinge härad och domssaga” av Ivar Johansson

Klockan 11 natten till den 11 maj 1843 begav sig så Nils Roth och Sven Palm via Hannaträdet förbi husaren Winklers hus till Rosengrens bostad i Ignaberga skog. De bröt upp ett fönster och en fönsterlucka tillbommad med en gammal bösspipa. Palm kröp in och tillägnade sig en kopparkittel som Roth tog ut ur rummet. Därefter öppnade Palm köksdörren i huset och släppte in Nils Roth. När Sven Palm sedan gick in i stugan ropade en man:
- Hvem är du som kommer så sent?
Protokollet lyder: … *Palm svarade att det vore främmande samt framgick i rummet och förmärkte att det låg en karl i en derstädes befintlig säng. … tillsade karlen att framlemna penningar emedan Palm visste att han hade sådane. Vid förhören erinrade sig Roth att han hade hört Rosengren utropa: Kära goa låt bli mig jag har inga pengar.*

Trots dessa ord från Rosengren fortsatte Palm att kräva pengar samtidigt som han upprepade gånger stötte med knivskaftet mot mannens huvud. Då märkte Palm att en kvinna steg upp ur en säng på motsatta sidan av rummet och han bad henne hålla sig stilla vilket hon även åtlydde. Palm begav sig då åter till Rosengrens säng.
Protokollet fortsätter: ... *under det han stötte honom öfver allt å kroppen fordrade att han skulle framtaga penningar. Karlen reste sig nu till hälften upp i sängen och tycktes liksom leta efter något i densamma hvarpå Palm förmodade att karlen, den han tog för att vara Rosengren, letade efter skjutgevär, hvilket Roth sagt att denne hade hos sig, samt Palm befarade att blifva ihjälskjuten eller så skadad att han icke kunde komma från stället och härmedelst blifva upptäckt gaf nu karlen med knifseggen ett kraftigt sting i halsen så att blodet frustade ut på handen på Palm.*

Därefter gick Palm fram till kvinnan, som var Rosengrens piga Brita Stina Johnsdotter, och bad henne skaffa fram pengar.
Hon lovade göra detta - enligt hennes egen utsago - under hot att hon annars skulle dödas. Palm uppgav att hon sagt att det var rätt åt hennes husbonde att han blev av med pengarna eftersom han var så snål. Pigan gick sedan till sängen och tog en plånbok ur hans väst och överlämnade densamma till Palm. I ett angränsande rum hämtade hon två linnepåsar med skiljemynt som hon även överlämnade till Palm.

Efter fullbordat inbrott begav sig de två förövarna iväg till Röinge Ljung där rovet delades. Roth fick dels en av linnepåsarna, dels av innehållet i plånboken ett depositionbevis i Wermlandsbanken på 3 riksdaler och tre bankosedlar, varav en på 32 skilling och två på 8 skilling.
Efter att han den följande dagen vistats hos torparen Nils Månsson och förre husaren Peter Gylfe i Röinge drog Sven Palm ut på en rundvandring över Bjärnum, Vittsjö, Verum och Länekärr fram till Per Pehrsson i Tofta, Farstorps socken. Denne hade själv undergått fästningsstraff och var enligt domstolen känd för att hysa vanfrejdade personer. Han kom dit klockan 11 på söndagsförmiddagen (den 14 maj) och några timmar senare arresterades Sven Palm av fjärdingsmännen Per Bengtsson i Gammalstorp, Måns Persson i Farstorp och nämndemannen Troed Sonesson i Matberga. Han fördes först till Farstorp där han

kvarhölls över natten och under måndagens lopp förpassades Palm till häradsfängelset i Röinge.

På förordnande av landshövdingeämbetet genomförde provinsialläkaren Lachendorff i Kristianstad den 19 maj – drygt en vecka efter dödsfallet – likbesiktning och obduktion på Rosengrens döda kropp. Förrättningen genomfördes i närvaro av fjärdingsmännen Sven Persson och Sven Truedsson. Vid den yttre besiktningen konstaterades att kroppen befanns mera fet än mager. Helt pietetslöst hade kroppen förvarats oskyddad mot angrepp från råttor. Protokollet lyder: *En del af beklädningen å bakhufvudet, hela venstra örlappen jemte det mesta af den högra, de mjuka delarne i näsans nedersta del och bråsket i näsan samt det mästa af fotsulorne voro bortätna af rottor.* Enligt provinsialläkarens slutformulering i obduktionsprotokollet var enda orsaken till Rosengrens hastiga död den totala blodförlusten förorsakad genom den tillfogade skadan på halsens stora åder.

Tinget i Röinge avkunnade den 18 september 1843 dom mot Sven Palm och Nils Roth. I utslaget meddelas att häradsrätten prövar rättvist att Palm för av honom begångna brott som bot skall mista livet medelst halshuggning. Smeden Roth, som förut bestraffats för första resan stöld och inbrott på Hässleholmsgården, finner häradsrätten inte kunna fällas för dråpet på Rosengren eftersom bevisningen är ofullständig. Han döms emellertid till böter för andra resan stöld och till 40 par spö, tre slag av paret, för andra resan inbrott. Vidare skall han undergå uppenbar kyrkoplikt en söndag i Ignaberga kyrka och därefter hållas på Malmö fästning för straffarbete i två år. Redan den 27 november samma år avkunnade hovrätten över Skåne och Blekinge i Kristianstad sin dom som var försvårande för Nils Roth. Hovrätten dömde både Sven Palm och Nils Roth att mista livet genom halshuggning.
Sedan Kungl Maj:t drygt ett år senare behandlat besvären över hovrättens beslut och avgjort frågan om nåd skriver Skånska Posten: *Vid underdånig föredragning af detta mål den 16 sistlidne januari (1845) har Kongl Maj:t med afslag å Palms och Roths anförda besvär, funnit Hof-rättens utslag vara lagligen grundadt samt skäl icke förekomma att Palm någon nåd bevilja; men beträffande Roth, av nåd förskonat honom från dödsstraffet samt tillåtit att han i stället må umgälla sina brott med 40 per spö, uppenbar kyrkoplikt och livstidsarbete å fästning*

Källor:
Kyrkoböcker och husförhörslängder i Genline FamilyFinder
Pettersson M, Ruderstam C, Linden I: Verum förr och senare. 2006
Räftegård, Börje: Carlsborg. Ur fästningens och ortens äldre historia
Wagnér, Harald: Farstorp. Händelser och människor. 1953
Wallin, Gunnar: Excerpter från tingsprotokoll för V. Göinge häradsrätt och andra otryckta källor

När du skall kontakta Byahornet:

Redaktören (tillika redaktionens ende medarbetare) har problem med att klara av hanteringen av telefonsvararen och rekommenderar därför följande ”prioriteringsordning” när du skall kontakta Byahornet:

1. E-post. Om du har någon fråga kan denna oftast besvaras snabbt och den tappas inte bort, som ibland dessvärre är fallet med telefonsvararen. Om du inte själv har e-post kanske du känner någon som har det.

2. Vykort, brev, adressändringsblankett och liknande. Det vi numera kallar snigelpost

3. Telefonsvararen

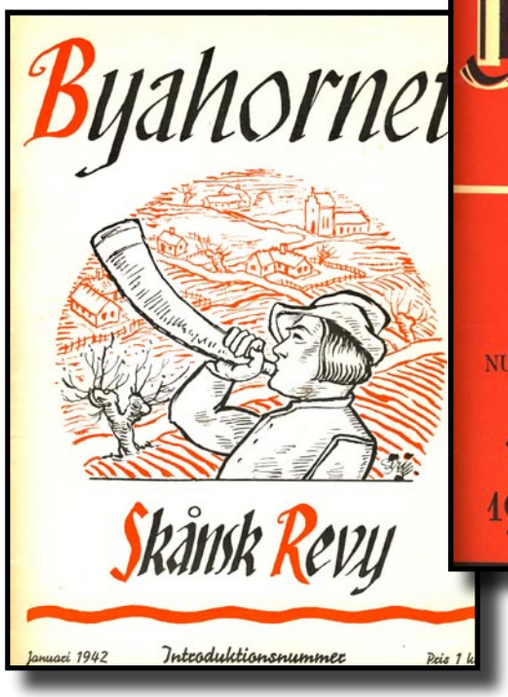

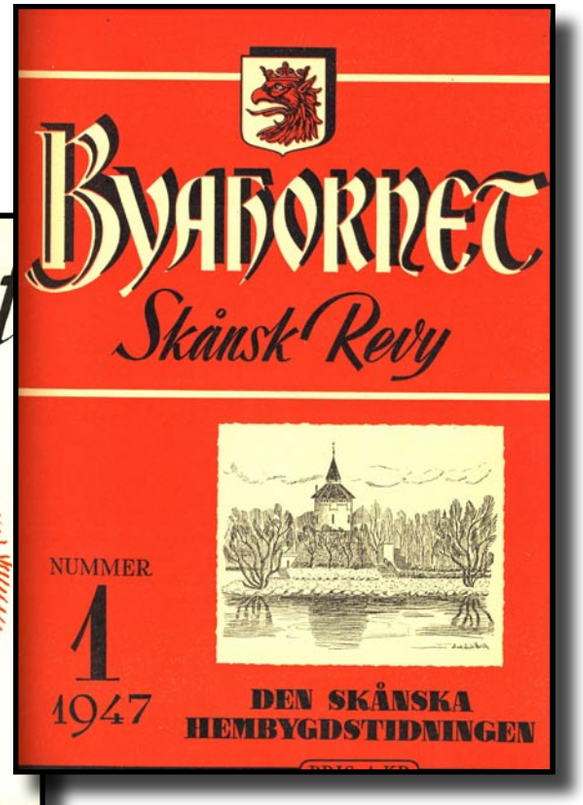

Tidningen som har berättat om Skåne och skåningar sedan 1942

POSTTIDNING

Adressuppdatering 2001162701

Vid definitiv avflyttning eller felaktig adress sänds försändelsen vidare till nya adressen. Rapportkort med nya adressen sänds till postkontoret 280 40 Skånes Fagerhult.

Nästa nummer kommer den 29 oktober 2010

Foto: Bertil Wilhelmsson

Tipsa oss gärna om uppslag till artiklar!

Gratis provnummer!
Har du någon bekant som du tror är road av Byahornet, meddela oss namn och adress, så sänder vi ett gratis provnummer.
Byahornet, Hägnaden 923 247 96 Veberöd, telefon 076 - 789 22 40, e-post info@byahornet.se

www.byahornet.se